

A blue-toned photograph of a snowy landscape. In the foreground, there is a large, textured snowdrift. In the middle ground, a tall, thin pole stands vertically. In the background, a range of dark, snow-covered mountains is visible under a clear blue sky.

2002

Jul i Nord-Odal

Innhold

Odalens posthistorie	3
Bærplukking i Knapper	14
Matshaugdammen	15
Tennungsaga	18
Rønnaug Holen – pionérkvinne på prærien	25
Kjona i Bakken	28
Gamle juleskikker	33
Jonette Mørk	35
Minneord over min venn Pipa	37
Austvatn skole 1952	39
Utdrag fra ei gammal «innføringsbok»	40
Forsommerstemning i Grasberget	42
Ei ny vending vinterved	45
En Amerika-reise i 1948	47
Butikk uten elektrisk strøm	51
Som grindgutt på Morterudsruta	54
Slalom i Knapper – utfor i Garmisch	57
Den gang det var skole i Fjell	59
Klaus og Knut	61

«Jul i Nord-Odal»

Utgivere: IL Mogutten, Odal Slegtshistorielag og Sand IF.

Sats og layout: Gunnar Nygård.

Trykk: Vinger Trykkeri.

Forsideillustrasjon: Jon Utheim.

I redaksjonen: Steinar Bjørnstad, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold,
Irene Sween og Asgeir Østli.

Nord-Odal kommunes kulturpris for 2001 til «Jul i Nord-Odal»

«Jul i Nord-Odal» ble tildelt Nord-Odal kommunes kulturpris for 2001. Overrekkelsen fant sted i forbindelse med Kommunestyrets julemiddag i Milepelen like før jul 2001. Alle i redaksjonen var tilstede under overrekkelsen.

Ideen til «Jul i Nord-Odal» ble hentet i Eidskog, der de har et tilsvarende julehefte som er gitt ut i over 30. år. La det være sagt med en gang at vi er veldig stolte over denne tildelingen – men det er det mange andre som også skal være. Jeg tenker da på våre bidragsytere som årlig kommer med «stoff» til oss – likeså det lokale næringsliv som årlig støtter oss. Den økonomiske støtten vi får derfra dekker trykkinga, slik at hvert hefte/blad vi selger er ren netto.

Vi har nå utgitt 11 årganger, og vi håper og tror at vi skal holde på i mange år fremover. I løpet av disse årene har juleheftet gitt et økonomisk utbytte på kr. 500 000 som er blitt fordelt mellom Sand IF, IL Mogutten og Odal slektshistorielag.

Vi har et årlig opplag på 1700 eksemplarer som blir solgt i løpet av noen uker i desember måned. Tilbakemeldinger forteller at juleheftet blir mye brukt som julehilsener til Odølinger ute i den store verden – fra Kina i øst til USA i vest.

Vi i redaksjonen; Irene Sween, Gunnar Nygård, Asgeir Østli, Bengt Ringvold og undertegnede er veldig stolte over juleheftet vårt og hva det har bidratt til økonomisk i de nevnte lagene – videre er vi stolte av kulturprisen og takker hjerteligst for den samtidig som vi takker alle som har vært med og bidratt og støttet oss med «Jul i Nord-Odal».

Steinar Bjørnstad

Foto: Siri Føsker

Odalens posthistorie

Sagstua postkontor ble avviklet den 5. november 2001. Neste dag var det «Post i butikk», hos Støverud Mat.

Et postkontor og et poståpneri et to ting. Et kontor lå i byer og større tettbygde strøk, og hadde med mer penger å gjøre. Et poståpneri hadde alltid et postkontor som nærmeste overordnede. Her gjaldt det lenge Christiania Postkontor, også skrevet Kristiania.

Som det sees, står det mange ganger Brovoll og Østvatn. Mange sier det slik ennå, men nå har skriftformene Bruvoll og Austvatn omtrent overtatt. Det som en ser ofte nok på trykk, vinner, men aust ligger jo også svakt i dialekten hos mange.

Sagstua nevnes ofte. Det er 2 grunner til det:

1. Jeg som skriver dette, er født og oppvokst i den familien som drev stedet så lenge. Jeg lærte poståpnerarbeidet som ung, slik det skulle drives den gang, og jeg var mye i posten i mange år.

2. Sagstua var lenge stedet for det eneste poståpneriet i Nord-Odal. Etter 30 år kom de 2 neste, i 1885. Flere kom etter, og det ble 6 poståpnerier i bygda. I tillegg var det noen brevhushus, men det varierte med dem.

Litt er tatt med som ikke hendte i Odalen, og spesielt ikke i Nord-Odal. Dette for oversiktens skyld.

Posthistorie

I 1700-åra var vi i Odalen verdslig knyttet til Øvre Romerike, visstnok til Ullensaker. Der bodde fogdene for Vinger og Odalen.

Fogden Jens Heide, som var prestesønn fra Odalen, fikk allmuen på tinget til å love å gi 2 skilling hver i året for å kunne lønne et postbud. Budet skulle hente posten på nærmeste poststed, og så bringe den ut, så hans Majestets post kunne komme sikkert fram til hans Majestets tjenere.

Denne ytelsen til et postbud i Odalen fortsatte under den neste fogden, Christian Juel. Han døde i Hof i 1744. Da ble det sagt at posten ble befordret ikke lenger enn til Kongsvinger. Videre het det: De som bor ved allfarvei vil ikke bebyrdes med å med å ta seg av hans kongelige majestets post. Derfor kan det gå en måned, ja lengre, før et brev kommer fram dersom de ikke får et postbud.

Fogden i Vinger og Odalen sa tidlig at det gikk en bipostrute fra Ullensaker. Bønder i Nes og Odalen førte den til Kongsvinger festning. Derfra tok en soldat brevene til nærmeste postgard, som var Hamar i Odalen. Derfra ble den ført videre med postbønder.

Postverket overtok senere. I 1803 ble det postkontor på Kongsvinger festning. Mellom Ullensaker og Kongsvinger var det to poståpnerier, Vågstad i Nes og på Ellingsrud i søndre Odalen. Men det på Ellingsrud ble flyttet til Vestre Os, og det ble flere forandringer.

Odalen ble flyttet over fra Øvre Romerike fogderi til Solør-Østerdalen.

Odalen var lenge et eneste prestegjeld,

og av og til bare kalt Strøm, for Strøm kirke var hovedkirken. Begge de to i Nord-Odal, Sand og Mo, var annekskirker. Det var også de andre i Sør-Odal. Så ble bygda delt. Fra 1819 var det blitt to kommuner, søndre og nordre Odalen.

I allfall etter 1675 har Odalen hatt tilknytning til et slags regulert postvesen. Dette hadde i sær stor betydning for mange sørodølinger, og det kunne komme vanskelige situasjoner. For gjennom bygda gikk en av landets viktigste veier.

Norges hovedveier gikk ut fra Christiania, og den viktigste førte til hovedstaden København. Senere ble det Stockholm. Det var denne veien som i Odalen gikk langs Glomma, fra Nes-grensen og til Vinger, omtrent der riksvei 2 går nå.

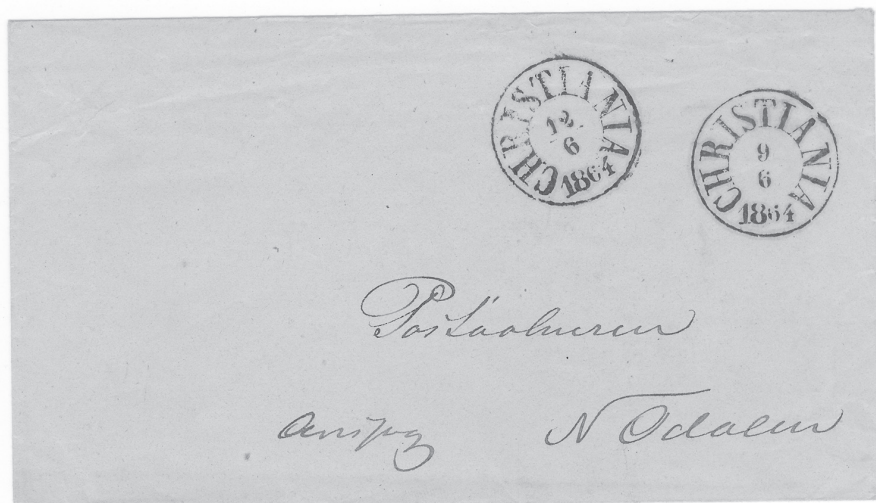
Faste postruter til og fra Christiania fulgte denne veien, lenge bare en dag hver uke.

Her krevdes ikke bare nøye vedlikehold av veien, noe bøndene hadde en gammel plikt til å ordne med. Det var også deres plikt å anlegge den, men ikke når det gikk økonomien. Alle måtte delta, samme

hvor i bygda de bodde. I 1804-05 var det utvidelse, så posten gikk 2 ganger hver uke. I tillegg gikk sølvposten fra Christiania til København, men ennå bare hver tredje uke. Den hadde med sølvbarrer, penger, pakker, ja til og med passasjerer!

Det var flere hovedveier ut fra Christiania, men de angikk ikke oss, bortsett fra en. Denne ene gikk nokså nær oss. Den kaltes Trondhjemsruta. Det var flere biveier og poståpnerier knyttet til den, og et av dem var Langset i Eidsvoll. I Nord-Odal var det sterke minner om postforbindelse en gang i uka til og fra Langset. Det kan ha gått ei birute fra nedre Solør gjennom Nord-Odal. Det virker fornuftig. Posthornet var gammelt, og symbolet på at posten skulle komme raskt fram. Når det gjallet, måtte postbonden være parat, ta imot posten, og straks, i full fart frakte den til neste sted. Alle andre måtte vike. Posten hadde da enerett til veibanen.

I 1848 bevilget herredsstyret i Nord-Odal 12 spesidaler i året til et postbud som skulle gå rundt prestegjeldet en gang

Brev til «Postaabneren» i N. Odalen anno 1864.

ukentlig, med post. Dette kommunalt betalte postbudet leverte all brevpost gratis til bygdas folk. Dette varte til 1894. Da var det amtet (fylket) som skulle betale postbudene.

I 1850 hadde postbudet uttjent den tiden han hadde påtatt seg, og ordføreren ble bemyndiget til å akkordere med Peder Olsen Sanderud om å påta seg postgangen en gang ukentlig fra Østvatn skole og derfra til Holt, og videre til Melstrøm. Der var poståpneriet i Sør-Odal. Derfra tilbake igjen samme vei. Ordføreren kunne by ham det samme som før, 12 spd. årlig.

Odalen poståpneri var kommet til Melstrøm tidligst i 1848. Da var det blitt kommunehus der, skole også. Men vi her nord i bygda var ikke begeistret for det stedet. Det var unødvendig langt dit.

I 1851, den 31. mars, ble vedtatt et forslag fra ordføreren Torsten Trøften om å "inngi underdanigst andragende" om at Odalen poståpneri måtte bli flyttet fra Melstrøm til Korsmo. Men nei, noe annet var i gjære det året.

I 1852 ble det innsamlet frivillig, og sikret for 5 år, lønn til et postbud som skulle gå en gang om uken mellom Østvatn skole og Sand prestegard. Lønningen var 13 spesidaler årlig. – Her er noe uklart. Gikk det budet bare til presten selv? Noen har ment og uttalt det.

Da lærer og kirkesanger Søren Nielsen skulle sende et pengebrev den 1. novem-

ber 1852, gikk han fra Holt skole til poståpneriet i prestegarden, for å få sendt det under poståpneriets segl, som han skrev. Han nevnte ikke i notatet at presten selv også var poståpner.

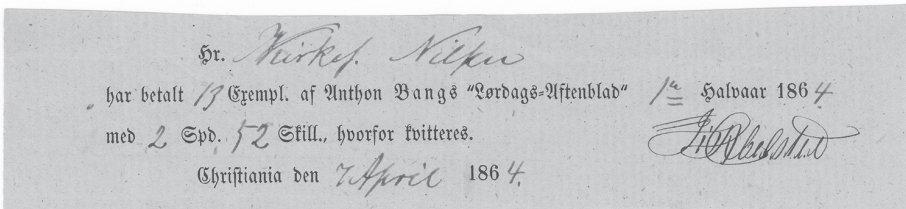
Det var ved Kgl. res. av 15. september 1851 at Sand Poståpneri var blitt opprettet, med virksomhet fra 1. juni 1852.

Carl Fr. Thurmann var sogneprest i Nord-Odal den gangen, fra 1851 til 1863. Det var han som i 1852 ble utnevnt til vår første poståpner. Da fikk han sirkulærer med bilag og Portotakst for Sands Poståbneri.

Samtidig ble det opprettet en ukentlig bipostrute mellom poståpneriet i Sør-Odal og Sand. Vi ville vel sagt postbudrute. Men akkurat det hadde vi hatt lenge.

Tidlig i 1838 hadde vårt herredsstyre fattet beslutning om postbud, og stort tidligere kunne det ikke ha vært gjort. Det var jo året før, i 1837, at kommunene fikk selvstyre. Da var ennå alt om selvstyre og ordning nytt og uprøvd, og ofte var det uvisshet om hva dette egentlig gikk ut på. Men det fantes også noen som visste det.

Poståpnerstillingene var lavt lønnet, alt etter hvor stort stedet og postmengden var. Her var det bunnlønn, 8 spd. for året. Men var det egentlig riktig? Lønnsnivået ble bestemt etter den postmengden stedet tilfeldigvis hadde akkurat den dagen poståpneriet ble åpnet. Det kan ha vært et uheldig sammentreff med lite post ak-

Kvittering for betalt avisabonnement i 1864.

kurat den dagen, etter misnøye å dømme. Carl Fr. Thurmann søkte straks om lønnsforhøyelse, og fikk allerede første året innvilget 16 spd. året. Det var neste lønns-trinn.

Sogneprest Thurmann var ikke interessert i å holde på lenger enn nødvendig. Men det var en gammel bestemmelse som sa at enhver embetsmann, tjenestemann eller gjestgiver kunne pålegges å være poståpner!

Så i 1855 ble Sagstua skole bygget, på prestegårdens grunn. Mikkelsmess, den 29. september, flyttet Søren Nielsen dit. Han var lærer og kirkesanger i Sand, eller klokker som folk sa. Fra den 1. april 1856 var han også ansatt som poståpner.

Han syntes han tjente alt for lite i forhold til arbeidet med posten. For de 16 spd. i året skulle han også 2 ganger i uken holde husrom for et postbud som måtte overnatte. Det ble ingen lønnsforhøyelse den gangen. Etter få år sa han opp stillingen.

Da ble sogneprest Thurmann pålagt å ta den tilbake, fra den 1. mai 1862. Det gikk bare ett år, for så fikk presten overtalt klokkeren til igjen å overta stillingen. Fra den 1. mai 1863 var Søren Nielsen på nytt poståpner, og det var han så lenge han levde.

Han var fortsatt misfornøyd med lønnen, ikke minst fordi han som postmann var så bundet. Han som var så glad i å reise til lærermøter på Hamar, og andre steder. Nå måtte han pent være parat, tilstede for straks å ta imot og levere post når hornet gjallet så og si rundt hjørnet. Og postmengden hadde økt, og økte stadig. Ikke minst etter at frimerkene kom i 1855 ble dette merkbart. Ensartet porto var det blitt året før, i 1854.

Søren Nielsen skrev mange brev. I sep-

tember 1866 sendte han et til departementet og ba om 8 spd's forhøyelse av sin lønn. Samme år skrev han et brev til det overordnede postkontor i Kristiania om at både brev og en mengde aviser og andre postsaker hadde økt så han måtte avsende og motta post 2 ganger i uka. Ved rask lesing av dette synes det ikke som veldig anstrengende. Men fra annet hold vet vi at det var mer arbeid enn det virker som her. Især er det interessant å se at avismengden hadde økt. Det var etter hvert blitt mange abonnenter.

I et brev skrevet 6. september 1866 beklager han seg over at hans forslag om post med jernbanen til Skarnes og videre til og fra Nord-Odal, for tiden ikke kunne iverksettes. Skarnes poststed var åpnet i 1862. Men avslaget som kan virke litt merkelig og vrangvillig, hadde sine grunner. For etter 1862 begynte staten selv som jernbanebygger, og den drev sterkt og ivrig, – mye mer enn Søren Nielsen og de fleste var klar over.

Bare 2 dager senere er det brev fra Oppen ved Christiania Postkontor:

Jeg skal henstille til Dem, om De ikke finner det hensiktsmessig at utsette nærværende andragelse inntil slutningen av neste aar, eller begynnelsen av aaret 1868. Det vil nemlig ikke bli tilstaaet Dem noen lønnsforhøyelse føre enn fra neste budsjetterings begyndelse eller 1. april 1869, etter at saken har vært forelagt Stortinget.

*Chra. Postkontor, 8. septbr. 1866
Oppen*

Fra Postkontoret i Christiania, 31. mars 1869:

Til Poståpneren i Nordre Odalen.

Herved meddeles at deres avlønning fra

1. april førstkommende å regne er bestemt til 24 Spd. – fire og tyve Spd. – aarlig.

Oppen

Drøyt 2 år senere, sommeren 1871, døde Søren Nielsen. Han lå syk lenge, og eldste datter, Elise, hadde utført postarbeidet. Så hun tok seg fortsatt av det, 17 år gammel.

Postbud

Som nevnt, Peder Olsen Sanderud hadde vært postbud i alle fall fta 1850. Han skulle gå ut fra Østvatn, nordover til Berg, over åa til Tannes, vestsida nedover til Fjell, så over skogen til nordbygda i Sand, om Trauten, og så sørover til Sagstua skole, der poståpneriet var. Der overnattet han. Neste dag gikk han til Melstrøm, der Sør-Odals poståpneri var, utvekslet post og gikk så samme vei tilbake til Østvatn. Ruta gikk over mange gardar, og noen steder fikk han nok både mat og nyheter. Det var – inntil videre – en slik tur hver uke.

Da jernbanen Lillestrøm – Kongsvinger var blitt åpnet i oktober 1862, var det en mann som hver lørdag gikk fra Sagstua til Skarnes, og tilbake. Hvis noen ventet post en lørdag, kunne de hente den på Sagstua. Hvis ikke, ble den liggende til onsdag. Da gikk den med budet nordover i Sand, og over til Mo. Dette varte til året 1870. Da ble det post 2 ganger hver uke mellom Skarnes og Nordre Odalen.

Samme år, i november 1870, besluttet herredsstyret at det skulle være 2 postbud også inne i bygda. De skulle gå en gang i uka hver. Da var det rute fra Østvatn skole hver onsdags- og lørdagsmorgen. De skulle gå så tidlig at de kunne ta

med post fra Garvik skole, fra Berg, fra Fjell, Holt og Rud skoler, og være på Sagstua før klokken 4 (16) ettermiddag samme dag, for så å gjøre samme tur tilbake, så fort som mulig.

Dette var sikkert en anstrengende tur, for snart ble det endret: Budet skulle bare gå fra Østvatn til Fjell, og så over skogen til Sand, det vil si til Sagstua. Da var det også blitt egne bud som gikk fra nordre Sand til Sagstua, og fra nordre Mo til Fjell.

Høsten 1872, fra et herredsstyremøte:

Andragende fra herredets postdragerne Peder og Halvor om tillegg av godtgjørelsen for befordring av postens saker, som sedvanlig innen herredet.

Enstemmig beslutning: Det tilstås andragerne 3 spd. hver i tillegg.

Til stillingen som postbud på ruten Østvatn – Mo – Sand hadde flere meldt seg, men de forrige, H. Knutsen Bakken og Peder Olsen Sanderud ble ansatt. Lønn: 13 spd. per år for hver.

Halvor Post hadde vært nevnt mange ganger, fra 1860 og senere. Nå kaltes han H. Knutsen Bakken. Men så kommer en ny mann.

Postbudene Erik Åsen og Peder O. Sanderud hadde i 1874 sagt opp stillingene sine, for å få høyere lønn. Dette må være den Erik Åsen som døde året etter, i 1875.

Ole Holt, som var født 1. april 1849 (han mangler i bygdebok II s. 285 under Arstua Holt.) reiste 21 år gammel, i 1870, til USA. I 1950 skrev han i et brev, 91 år gammel:

«Jeg kan huske den tid en mand bar Posten i en Lærveske paa Ryggen fra Skarnes til Sagstuen, saa var det en som bar den om Rud paa vestsiden av Raasaaen til Holtskolen, saa over Skoven til

Fjeld og saa til Østvan. Marius Stormoen brukte ofte at kjøre til Sagstuen efter sin post.»

I 1877, den 17. desember, anket formann Marius Stormoen i herredsstyremøtet over at Mo ikke hadde poståpneri, men måtte bruke Sagstua, og over at det bare var 2 postdager i uken.

Ordføreren ble bemyndiget til å søke postdepartementet om en sådan ordning. Samme dag gikk herredsstyret inn for å utvide postgangen fra 2 til 3 ganger i uken.

Deretter ble det ved Kgl. res. av 22. desember 1884 opprettet 2 nye poståpnerier i Nord-Odal, som begge åpnet den 1. oktober 1885. Det var Østvand og Garvig som kom.

Med Østvatn, som folk sa, var nok ikke dette helt uventet. Det hadde hendt at post hadde kommet over Slåstad. Nå ble det poståpneri der også, altså 3 nye samtidig. Det ble en 3 ganger ukentlig gående bipostrute mellom Slåstad og Skarnes. Nord-Odal fikk en 3 ganger ukentlig kjørende bipost mellom Skarnes og Østvatn, og den gikk over Oppstad. Den avløste den 3 ganger ukentlig gående bipost mellom Skarnes og Nord-Odal, som hadde eksistert siden 1877.

Et 3. poståpneri i bygda var nå påtenkt, det sa seg selv. For Bjelkers vedkommende ble H. Krogsrud anmodet om å underhandle med postdrageren mellom Skarnes og Sagstua om å ta med post fra Størjebygden.

Resultatet ble at Sørjebygden brevhus, på Bjelker skole, i ruten Skarnes – Nordre Odalen, ble opprettet i 1888. Dette var bygdas første brevhus. Men forandringene kom, her som andre steder, og postmengden økte.

Navn

Poståpneriet Sand i Odalen, – Vinger og Odalen fogderi, under Christiania postkontor, var opprettet ved Kgl. res. i 1851, og var i virksomhet fra 1. juni 1852. Presten i bygda var blitt beordret, han ble poståpner. Navnet sa seg selv, poståpneriet var på prestegarden (Nedre) Sand. Likevel var det et uheldig navn.

Det kom mye feilsendt post, post som skulle til Sand i Ryfylke, som nok var et eldre og større poststed, De hadde ikke postnummer på den tiden, så derfor ble poståpneriet her døpt om. Fra 1. januar 1859 var navnet Nordre Odalen. Lenge het det slik, og navnet var bra nok så lenge det var det eneste poståpneriet i bygda. Men muntlig ble det så godt som aldri brukt. Folk sa Sagstua, det var dit alle gikk for å ordne post, fra 1856.

Tidligere hadde hele Odalen vært sammen om et poståpneri, som het Odal. Det het det da det første poststempelet kom. Men fra 1. januar 1859 kom et nytt stempel, med nytt navn: Søndre Odalen. Her i nord fikk vi det første poststempelet i 1858, for Sands Postaabneri. Men uventet raskt måtte det byttes ut. Den 1. januar 1859 kom et nytt stempel for Nordre Odalen. I 1897 kom et nytt stempel igjen, men med samme navn, og folk fortsatte å si Sagstua.

Først fra 1. april 1920, da poståpneriet var blitt flyttet *fra* Sagstua til Framnes, fikk poståpneriet og poststempelet navnet Sagstua.

Porto

Porto hadde alltid vært betalt for mange typer post, og på de merkeligste måter. Reglene var innviklede og forvirrende. Det var så mange takstsoner, og alle grader av før- og etterbetaling. Det er

tvilsomt om det var noen som hadde full oversikt. Når det f.eks. ble åpnet et nytt poståpneri måtte alle landets postkonto-
rer få vite prisen til det nye stedet.

Så kom portoloven av 1848. Den førte til billigere porto. Det ble da 2 takstgrupper å passe på (innen Norge): Skulle posten kortere enn 20 mil, eller lenger?

Noen år senere, i 1854 kom bestemmelsene om ensartet porto. Dette var året før de første frimerkene kom i Norge. De ble så smått tatt i bruk i 1855. Hele tiden økte mengden av post.

Frimerkene skulle «kasseres». Ingen skulle bruke de samme merkene flere ganger. De skulle stemples, og da helst med et datostempel. Manglet dette, kunne de overstrekes eller krysses med blekk.

Fikk noen et ufrankert brev, et «portobrev», så måtte det betales straffeporto for det. Da ble de spesielle portomerkene brukt. De skulle klebes på baksiden av brev eller annen post, også hvis brevet bare var ufullstendig frankert. Mottakeren betalte, og merkene ble stemplet.

Det fantes også returmerker for uinnløst post, f.eks. post til ukjent mottaker.

Søren Nielsen fikk i juli 1864 klage fra postkontoret fordi han hadde sendt et uinnløst brev med postregnskapet for 2. kvartal. Brevet skulle han ha forsynt med påtegning om grunnen til at det ikke var blitt innløst, og så underskrevet med hans navn. Det ble ført regnskap over all post.

Lokalporto

Det ble slutt på at post innen bygda gikk gratis fordi postbudet var ansatt av kommunen. Fra 1894, da amtet skulle betale postbudene, ble det lokalporto. Sett med dagens øyne var den svært lav: 2 øre for et brev, senere 5 øre.

Brevkort, som ble mye brukt, kostet det

5 øre å sende. Det var også dobbelte brevkort med betalt svar. Samtidig kostet det 10 øre for brev til resten av landet, og det varte lenge. I 1927 kom det en lokalporto som forble uendret i 20 år.

Portofrihet

Portofrihet var en gammel og innviklet ordning som postverket hadde vanskeligheter med å bli kvitt. Mange stortingsmenn ønsket å beholde portofrihet. Kommunal var den også blitt. Kommunens post var portofri fra 1888. De bruksberettede måtte levere attester som viste hvilke frimerker de trengte. Attestene måtte følge med i poststedets oppgjør, eller postregnskap, til det overordnede postkontor. For 2. kvartal i 1900 var det blitt gratis frimerker for totalt kr. 6.75 ved Nordre Odalen poståpneri.

Postpakkenes portofrihet ble sløyyfet i 1909.

Portofriheten endte med tjenestemerke-
kene. Det var spesielle frimerker som ikke kunne selges. De kom i 1925, og ble levert mot rekvisisjon. Fra 1929 skulle de ikke lenger brukes på statens post, men kommunal portofrihet eksisterte fortsatt.

I 1985 var det hele slutt, men restbeholdninger ble brukt. Alle disse frimerkene hadde riksvåpenet avbildet, bortsett fra i krigsårene. Da hadde de solkorset og Norge.

Farver og størrelser var forskjellige, det skiftet ofte. I begynnelsen sto det «Tjenestefrimerke» på dem, senere «Offentlig sak».

Klage

Hovedbanen, Norges første jernbane kom i 1854. Den gikk mellom Lillestrøm og Eidsvoll, og det kom poståpnerier ved stasjonene. Nå ble posten sendt med to-

get. Men i Eidvoll ble det klaget. Fortsatt fikk de, som tidligere, post bare 3 ganger per uke, enda toget gikk 2 ganger daglig!

Postlovene av 1871, 1888 og 1892

Da Postloven av 1871 kom, ble plikten til å være poståpner og postbonde helt opphevet. Verdipost måtte en heretter hente selv. Det ble litt lavere porto på trykksaker, men gebyr til statskassen for rekommandasjon og verdipost fortsatte som før. Dette var de viktigste endringene for oss her.

Innenlandske postanvisninger kom i 1883.

I 1880 ble et forslag om høyere porto avvist. Motargumentet var at høyere porto ville sinke folks innøvelse i skrivekunsten!

Det kom en ny Postlov i 1888. Da kom en ny brevtakst som varte like til 1919, men ikke helt, for i 1907 steg grunnvekten på brev fra 10 til 20 gram.

I 1892 kom det en tilleggslov om prisen for å sende aviser og tidsskrifter.

I 1908 kom postinkassasjon, som ble forenklet i 1933.

Hele tiden økte postmengden, og forandringer fulgte forandringer.

Navnekartering

Det var egne skjemaer for navnekartering, der alle brev som kom eller gikk måtte føres i egne rubrikker. Det gjaldt: Til sted, fra sted, og pris for hvert brev. Så ble alt samlet på egne skjemaer hvert kvartal. Det måtte bli, og ble, slutt på navnekarteringen, siden det ble sendt stadig flere brev.

Heller ikke senere kunne brev og andre postsendinger leveres fra poståpneriet uten noen form for kontroll. Nå ble det summarisk kartering. Det ble bare å telle

den posten som kom, og den som ble sendt.

Men postmengden økte, stadig sterkere.

Lærvesker

Det var lenge lite post, og den som var, måtte bæres på ryggen. Den 30. august 1858 ble det bestemt å kjøpe 2 lærvesker. Den ene skulle være til kommunens postbud. Den andre var til formannskapetets protokoller. Disse 2 lærveskene kostet 8 spd.

Den 12. mai 1890 kom en regning på kr. 12,- for en postveske til det gående postbud i Mo.

1871

1871 var året da så mye hendte. Da ble det også en ny ordning for frakt av post til og fra Nord Odal. Ole Hansen Skjulstadbråten begynte som postbud mellom Skarnes og Nordre Odalen. Han var som navnet sier, sørodøling, og ofte kalt Ola. Ikke uventet ble hjemmet hans snart kalt Postbråtån.

Ola bar i begynnelsen posten på ryggen i en liten lærveske, som rommet alt til Nord Odal. På Sagstua møtte postbudet fra Mo opp, for der var det utveksling. På tilbakeveien hadde han plass til alt fra Nord Odal i den samme lille lærveska. Denne turen gikk han 2 ganger hver uke, onsdag og lørdag.

Veien gikk dengang så og si om husdørene på alle garder som ikke lå for langt av lei. Folk måtte selv lage nogenlunde framkommelig vei til nærmeste nabo, som så førte den videre på samme vis.

Vær og temperatur spillte sterkt inn. Det var ofte tungt å gå fra Skarnes til Sagstua, og tilbake. Ola måtte fram i alle fall. Noen steder fikk han mat underveis.

Postmengden økte, og Ola måtte få en større veske. Også den ble for liten, mens Ola ble eldre. Da fikk han seg en svart, sint hest, så nå kom han kjørende. Snart kom han annenhver dag, og hele tiden økte postmengden.

Folk i bygda ville gjerne ha post daglig, men desverre, det var for tidlig. 4 dager i uken fikk nå være nok fra Skarnes til Sagstua, og bare 3 dager til Mo. Det varte likevel ikke lenge før det ble daglig post. Den som overtok etter Ola, var en annen oppstadbakking: Per Sitterud. Han kjørte i mange år i karjol. Den ble fort for liten,

så han hadde postsekker bundet fast overalt hvor det gikk an. Rolig og samvittighetsfull kom han, men karjolen måtte bli avløst av ei trille.

Per Sitteruds datter Inge, født 1876, ble gift med Lars Holth fra Vestbymoen, og han ble det neste postbud. De hadde flere sønner som kjørte posten. Da var bilens tid kommet. Knut begynte med bil. Veien de skulle ta, varierte litt. En periode midt i 1920 åra kjørte de østsiden av Råsån, fra Sagstua til Brovoll. Fra Østvatn og videre til Sagstua brukte de fortsatt hest. Det meste av deres periode var det

*Kåre Haugård (t.v.)
og «Skarnesposten»,
Per Tjernsli.*

den yngste av brødrene, Lars Holth jr. som kjørte.

Under krigen hadde bilen hans gassgenerator, og uten den hadde det ikke blitt noen postbil de årene.

Per Tjernsli overtok ruta fra Skarnes. Han ble kalt «Per Post», og var som de andre oppstadbakking. Det fulgte mye munterhet med ham. Bilen hans var en stor, ganske høy varebil, og den og Per ble sammen kalt Skarnesposten, eller Skærnesposten som de fleste sa.

Turen gikk nå med bil hele veien fra Skarnes til Austvatn, med stans ved de poståpneriene som lå langs ruta, Størjen, med litt lenger opphold på Sagstua (Nordre Odalen), så Fjellhaug og Garvik før Austvatn. Derfra var det samme tur tilbake til Skarnes.

Her må vi tilbake til midten av 1880-åra, da Nord Odal fikk kjørende bipost gjennom bygda. Da var våre veier – etter beskjedne krav – i alle fall noen steder blitt bra nok til postkjøring med hesteskyss. Før var det sleip eller langsledet året rundt, men postbudene, de gikk.

Den første som kjørte posten mellom Østvatn og Sagstua med hest, var Martin Lerdalen fra Mo, men han likte ikke dette, han søkte om å få gå i stedet for å kjøre. Men postkontoret sa nei. Nå skulle det kjøres. Det trengtes også, siden postmengden økte hele tiden.

Etter Martin overtok Ole Lerdalen. Deretter var det Anton Jensen en kortere periode. Så kom den siste som brukte hest, Hans O. Lerdalen. Han var født i 1869, og døde i 1948. Da hadde han kjørt posten i 25 år.

Veien gikk over Sandsskogen, bakke opp og bakke ned. Å kjøre der etter snøfall, eller med store postverdier når det var den mørkeste høsten, kunne «gå ta morroa». Det var bare svake lys å se der det var hus. Men posthornet var med.

Det var Hans Lerdalen som en gang ble forsøkt ranet. I mørket kom det en kar og tok tak i hesten – men da gjallet hornet til gangs! Hans truet med revolver, og det ble ekstra fart på hesten.

Men dette var bare begynnelsen på posthistorien...

Bærplukking i Knapper

Gjennom en bekjent har jeg fått et lyd-båndopptak fra NRK som ble tatt opp i 1949. På dette lydbåndet er det flere nordodølinger som er blitt intervjuet. Et av innslagene på lydbåndet omhandler bærplukking og det er bestyreren i Mo samvirkelag, Pauli Kapstad, og Olga Hemstad som blir intervjuet – Kapstad som mottaker av bær, mens Olga Hemstad representerte bærplukkerne.

Kapstad forteller bl.a. at Mo samvirkelag (Knapper) var den største mottaker av blåbær og tyttebær i Nord-Odal og at det høsten 1946 ble levert inn 150.000 kg med bær til Mo samvirkelag. Prisene den gang var kr. 1,15 for blåbær og kr. 1,25 for tyttebær.

Han fortalte videre at bæra ble solgt til

Østnorges bærslag og Tønsberg bryggeri. I tillegg til å safte og sylte pakket Tønsberg bryggeri bæra i 1 og 3,5 kgs pakninger og eksporterte den til England.

Olga Hemstad fortalte i intervjuet at en voksen person kunne plukke opptil 40 til 60 kg bær pr. dag, altså en dagslønn på kr. 45,- til kr. 70,-.

I dag koster en kg tyttebær på Rimi kr. 28,90, enda er det nesten ingen som plukker. Ikke nok med det. Kommer det en fattig utlending til Norge uten arbeidstillatelse og plukker blåbær eller tyttebær blir han pågrepet av politiet, bæra beslaglagt og kastet. Utlendingen blir deretter bøtelagt og sendt ut av landet på Statens regning. Det siste er greit nok, men han kunne da få solgt bæra før han ble sendt ut av landet, for skogsbæra betyr ikke så mye for oss nå som den en gang gjorde!

Av Steinar Bjørnstad

Masthaugdammen

Har du lyst å se restene etter en dam der vannet kunne ledes i to retninger? Da kan du dra til Masthaugdammen ved Tennungen i Nord-Odal. Her «sloss» en gang odølinger og nesbuere om vannet fra Busbekken. I dag tar vannet den retningen det selv vil gjennom de åpne damlukene.

Rett nord for den nedlagte plassen Masthaugen ved Tennungen kan en se restene etter et damanlegg. Det ligger like ved skogsbilvegen til Tennungen, på Løkkerlia skog, ca. 2 km. fra riksveg 181. Denne dammen kalles Masthaugdammen, og det er vannet fra Busbekken som blir regulert her.

Dette var ingen stor dam, demningene måler kun ca. 6 og 5 meter, men den hadde en spesiell funksjon. Dammen ligger på et vannskille, og en kunne regulere om vannet skulle sendes nordover i Mørktjernsvassdraget eller sørvestover i Tennungsvassdraget til Nes.

Om selve dammen

Hvordan dammen er bygd, kommer tydelig fram av restene som er godt synlige. Demningene er bygd vinkelrett på hverandre (se tegning). De består av liggende tømmerstokker med tett bordvegg på vannsida. Bordveggene er godt festet i bakken, og stein og jord er brukt til å gjøre demningene tette.

Det var to åpninger med damluker, bredde ca. 1.5 og 2.5 meter. Hjørnet eller vinkelen mellom de to lukene var tømret sammen og forsterket for å holde lukene

på plass. Her var vannpresset stort, og det måtte ha vært en solid konstruksjon.

Da det ble lagt tromme i forbindelse med opprusting av skogsbilvegen for en del år siden, ble terrengformasjonene i og rundt bekken - og dammen - endret.

Bo Løkkerlia

Bo Løkkerlia (1785 – 1837) hadde kvern i Mørkåa. Han gravde ved Masthaugen og «snudde» bekken så han fikk mer vann til kverna. Han ledet med andre ord Busbekken ned i Mørktjernsvassdraget. Dette likte ikke oppsittere langs vassdraget i Nes (Kampåa) som også trengte vannet. (Dette vassdraget renner gjennom Nes og ut i Glomma.)

Bo Løkkerlia hadde planer om en dam, men om det var han som bygde Masthaugdammen, er usikkert. Bo var fra Trøbråten i Mo og overtok Løkkerlia omkring 1830. Han var kjent som en bygdeoriginal.

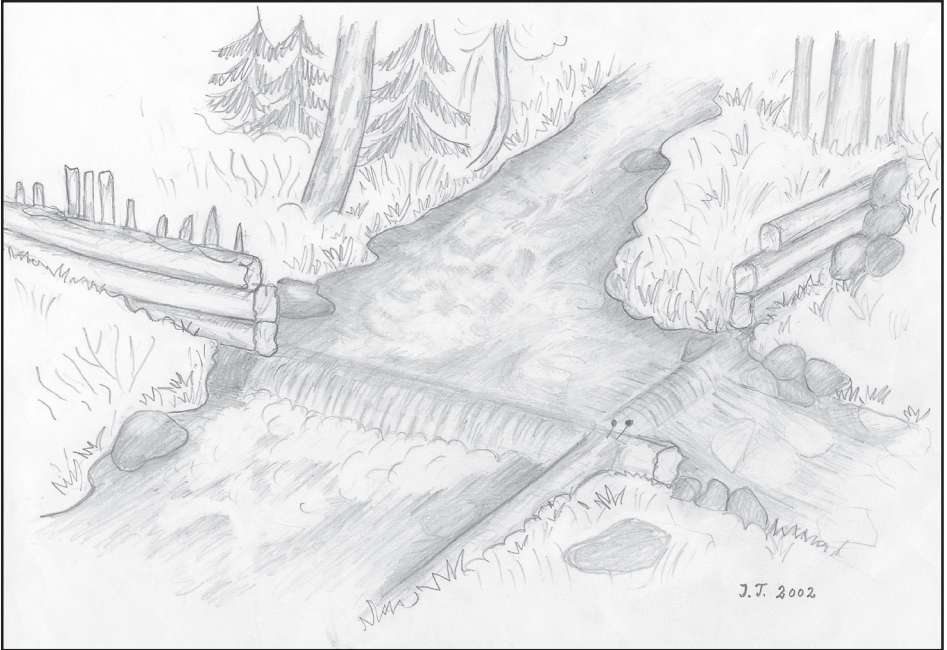
Dammen ble i hvert fall bygd, og det ble gjort avtaler om vannrettighetene mellom odølinger og nesbuere. Nå kunne en regulere hvor vannet skulle renne.

Tennungsaga

Tidlig på 1850-tallet ble saga til Heer i Mørkåa flyttet til Skjærbekken mellom Tennungen og Murua. Her ble den satt opp og kom i drift fra 1854. Denne saga som var ei oppgangssag, ble brukt til 1907. Den første sagmester var Gunder Eriksen Heerbrenna, som nylig hadde ryddet plassen Tennungsaga.

Saga ble også brukt av eidsvollinger og nesbuere.

Ved Tennungsaga ble det bygd en stor

Tegning av Masthaugdammen en vårdag i 2002. Vassføringen er ganske stor. Bekken til venstre renner ned i Mørktjernsvassdraget. Bekken til høyre renner ned i Tennungen.

Masthaugdammen. Restene etter skådammene er godt synlige.

(og flott) demning, for sagdrifta trengte mye vann. Etter avtaler ble det ledet sagvann hit via Masthaugdammen og Tennungen.

Fløting i Mørkåa

Det ble etter hvert vanlig å fløte tømmer i Mørkåa. Øverst finner vi Mørktjernsdammen, med skådammer av tømmer og stein, og lenger nede, ved Damholen, er det også dam.

Det meste av tømmeret ble lagt på Måsåmyra, ovenfor Damholen.

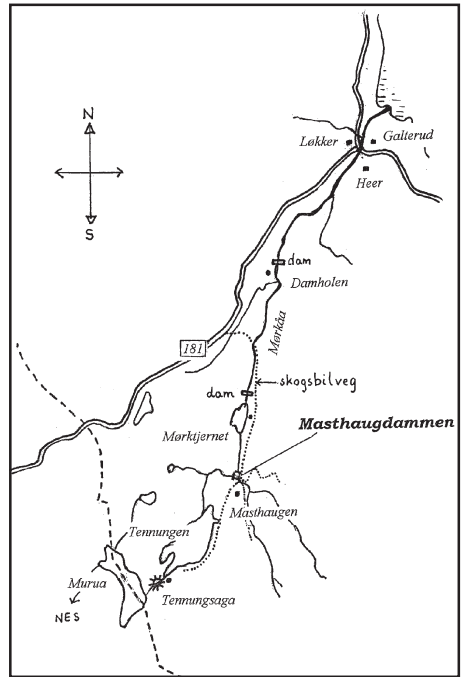
I avtalen skulle vårvannet tilfalle odølingene slik at de fikk fløtt tømmeret ned i Råsen. Når en ser Mørkåa i dag, er det vanskelig å fatte at dette var mulig.

Før tok folk vare på vannet – det er blant annet Masthaugdammen et godt eksempel på. Masthaugdammen forteller at folk «før i tia» var flinke til å utnytte ressursene. De lagde smarte innretninger med enkle midler. De fant praktiske løsninger – som fungerte.

Hvor lenge Masthaugdammen var i bruk, vet jeg ikke sikkert. Kanskje noen av leserne vet noe om det?

Kulturminner i Nord-Odal

Det finnes mange kulturminner i Nord-Odal, både i utmark og innmark. Det er

svært viktig at vi bevarer disse. Ikke noe kulturminne er for lite.

Vi vet at kulturminner forsvinner i stort tempo, og de personene som har kunnskap om disse, blir også borte.

Folk som «vet om noe rart», som mange sier, bør sørge for å vise det til andre. Det går også an å ta pennen fatt.

Tennungsaga

Mellom sjøene Tennungen og Murua på grensen mot Eidsvoll, ble det i 1854 ryddet en husmannsplass under Heer. Plassen ble kalt Tennungsaga og lå i ødemarka to timers gange fra bygda. Grunnlaget for plassen var planer som Hans Sørensen Heer hadde om å bygge ei sag i bekken som rant mellom de to sjøene. Gardbrukerne på Galterud og Løkker var også med på planene, selv om saga ble liggende på Heer skog.

Fart i planene ble det for alvor da Gunder Eriksen Heerbrenna fikk husmannskontrakt på plassen sør for Tennungen. Noen år før hadde Gunder vært husmann i Fresvoll under Heer, og i 1853 begynte han å rydde seg en plass sør for Vesle-Gråsia på Galterud skog. Denne plassen fikk senere navnet Haugom eller Johanneshaugen (etter bjørnejegeren Johannes Gjeddevannsbjerget) tok bror til Gunder – Ole Heerbrenna – over.

Da Gunder var på Heer og fikk kontrakt på Tennungsaga, var nok sagbruksplanene klare. Gunder skulle være sagmester i den tida det var skjæring – fra tidlig om våren og til utpå høsten, så lenge det ikke var is i bekken.

Men husmannskontrakten til Gunder inneholdt mer enn dette: han hadde arbeidsplikt til Heer i onnene om sommeren, og tømmerhogst om vinteren. Senere ble tømmerhogsten vanlig lønnet arbeid.

Gunder var gift med Marie fra Ekornholsåsen, og sønnen Edvard var to år

gammel da de begynte å rydde plassen. Hva en slik ung husmannsfamilie hadde med seg den første turen vestover mot Tennugen for snart 150 år siden, er det vanskelig å vite noe om. Så mange personlige eiendeler utover nødvendige klær og nødvendig redskap til å få bygget et lite «krypinn» for den første vinteren, hadde de nok ikke. Det ble mye hardt arbeid før stua og fjøset sto ferdig og den beskjedne, men livsviktige jordlappen kunne tas i bruk. Gunder og Marie fikk sju unger. Den yngste, Gina ble født i 1869.

Den 31. mars 1866 ble en tragisk dag ved Tennungsaga. Ni år gamle Brede, som er den nest eldste i ungeflokken, lekte oppe på en plankestabel. Plutselig glir han ned av stabelen og får mange planker over seg. En stabel velter samtidig, slik at gutten blir liggende under alt sammen.

Gunder og Maria finner gutten livløs på snøen under plankehaugen. Etter mye strev får de dradd ham fram. De prøver å riste liv i ham, men til ingen nytte. I desperasjon finner de fram skikjelken, legger gutten på den og drar over den usikre isen på Tennungsjøen mot Haugom, der Bredes tante og onkel bor. Alle «kjerringråd» ble prøvd, men Brede dør utpå kvelden, bare ni år gammel. Han ble gravlagt ved Sand kirke 9. april. Uskyldig lek hadde endt i tragedie.

Men livet måtte gå videre. Gunder var i alle sine arbeidssomme år sagmester, tømmermann og bøkker i tillegg til å være husmann. Han gikk husmann til Heer så lenge han orket, men etter hvert ble Edvard med far sin når det trengtes.

En sommerkveld i 1877 kom det to sven-

ske jenter til fots etter bygdevegen. Jentene var litt over tjue år gamle og kom fra Gunnarskog i Värmland. De hadde forlatt hjembygda for å søke arbeid over grensen. De banker på hos Søren og Berte Steinberg, som tar i mot de slitne og sultne jentene. De får bli noen dager. Den en av jentene drar snart videre vestover skogen. Hun får huspost i Eidsvoll og blir senere gift i Nes. Hun som ble igjen var Karoline (Lina) Jansdatter. Hun blir på Steinberg en stund, men på «fløttardagen», 14. oktober 1877 flytter hun til Heer og blir tjenestejente der. Her treffer hun den to år eldre Edvard Tennungssaga. Etter snaut et år gifter de seg, og Lina flytter med Edvard opp til plassen i skogen.

I årene som fulgte var det mange som bodde på Tennungssaga: Ole, Berte og

Gina – og deres foreldre Gunder og Marie. Etter hvert ble søsknene til Edvard store og dro hjemmefra. Snaut 20 år gammel dro Ole til Amerika 16. mars 1863. Han slo seg ned i Norway Lake i Minnesota. Hans søstre Berte og Gina dro også samme vegen. Det var sikkert en alvorstfyllt stund da Gunder og Marie tok sto på trammen og tok farvel med sine kjøre som skulle ut på den lange reisen til Amerika. Sjansen var liten for at de noen gang skulle treffes igjen.

Lina og Edvard fikk sitt første barn i august 1879. Det var Sina som ble gift med Erik Sandberg på Sand. Deres sønn, Amund, ble også født på Tennungssaga. I 1882 fikk Sina ei søster, Marie, som ble gift til Sortnes i Gullverket. Gunnar, født 1885, reiste til Amerika. Ole, født 1888, ble gift med Andrea Løkkerlia, og de flyttet til Høymyra. Brede, født 1891, dro også til Amerika. Torstein, født 1895, ble gift med Anne Tjernet.

Edvard og Lina giftet seg i 1878, og i årene som fulgte var det stor virksomhet på Tennungssaga. Sagdrifta var da på sitt beste, og med mye svette og slit ble stadig ny jord lagt under ploegen. I tillegg måtte husmannspliktene overholdes. Det var nok ikke mange ledige stunder da de kunne sette seg ned og se ut over Murua en dag sola sto i vest en sommerkveld. I den andre retningen kunne Tennungen ligge fin og blank, som bare et øde skogstjern kan være – fine, lure fiskevåk kunne bryte stillheten og forene seg med de andre lydene fra naturen.

Kulokk hørtes nok mange ganger fra husmannsplassen. Riktignok var det aldri mange dyr på fjøset, men noen kuer og sauer kunne plassen holde. I 1875 hadde Gunder og Marie to kuer og to sauer, og

Edvard og Lina Tennungssagen.

avlinga var 2/8 tønner bygg og 2 tønner poteter. Det var 3 mål oppdyrket jord, men i tillegg ble de gamle, omkring fire mål store setervangene oppe ved Murukollen, slått og brukt i alle år. Fisken i sjøer og tjern kunne også bidra til matauken.

Edvard tok etter hvert over husmannspliktene etter sin far. Gunder ble jo en gang for gammel til slikt hardt arbeid. Han døde i 1911, 86 år gammel. Som sin far, måtte Edvard være mye borte fra familien i onnene på Heer om sommeren. Etter endt arbeid om kvelden, var det to timers gange hjem til Tennungssaga.

Tennungen var i de tider mye større enn den er i dag. Dammen ble regulert etter behovet for vann til saga. Sjøen gikk like opp til husene, så vegen til robåten var ikke lang. Det var en tid planer om

oppdemming av Tennungen. I noen uker sommeren 1910 lå det en ingeniør i Tennungssaga for å undersøke forholdene for å demme opp sjøen to meter. Det gjaldt også sjøene lenger sørover; Murua og Utsjøen. Planene gikk videre ut på å bygge en kraftstasjon ved Fløyta i sør-enden av Utsjøen, men de ble aldri satt ut i livet. Elektrisiteten var i sin barndom, og det var mange tilsvarende planer også for andre vassdrag i distriktet.

Da Edvard vokste opp, var det ikke uvanlig at en og annen bjørn ruslet rundt i skogene. Han fortalte en gang at han en vintermorgen var med far sin oppe i skogen og oppdaget ferske bjørnespor i snøen langs stien der de brukte å gå. Det samme så Edvard og søsknene hans en gang de var på veg ned til skolen på Ruud. De merket aldri bjørn nær innpå husene, men

Tennungssaga ca. 1940.

det ble en gang satt ut bjørnefelle på Murukollknappen. Det foregikk bjørnejakt i traktene fram til 1864. Den siste bjørnen ble skutt i Deldalen ovenfor Steinberg.

Skulevegen

Etter at det i 1864 ble vedtatt at det skulle være fast skole på Ruud, og skolen ble bygget, fikk ungene i Tennungssaga skoleplikt. I protokollen for Ruud skole står følgende (utdrag):

Den 17de Marts 1890 avholdes Tilsynsutvalget for Rud skole Møde i skolelokalet.

a) Skoleforsømmelser for Børnene fra Bostedene Johanneshaugen, Masthaugen og Tennungssagen som ligger saa langt til skogs, at Veiene for disse Børn til visse Tider paa Aaret ere ufarbare og bliver saaledes vanskelig for disse Børn. Børnene i 1ste afdeling maa ubetinget opholde sig nærmere Skolen, og det samme gjelder for 2dre afdeling til hvisse Tider paa Aaret.

b) Det er ikke hensigtsmæssigt at Skolebørnene har saa lang Vei, de kommer til skolen næsten udtrættede, og trængs bedre om Hvile, end at trede inn paa Skolen, for at modtage Undervisning.

c) Børnene i fra Tennungssaga har ca

11 km Vei til Skolen, og hvis de skal faa benyttet denne, saa kommer da antagelig til at opholde sig udenfor Hjemmet hele den lovbefalede Skoletid.

I referatet fra et senere kretsmøte står følgende:

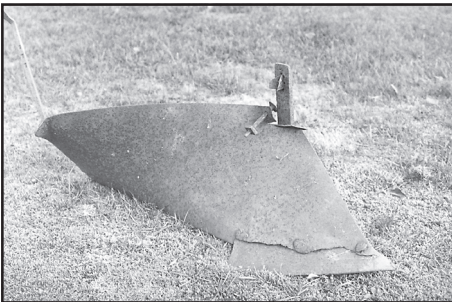
a) Edvard Tennungssagen var tilstede og fremholdt den lange og tildels ufarbarlige Vei antagelig 11 km hans Børn havde til Rud Skole og paaviste den Lettelse både han og hans Børn vilde faa ved at blive overflyttet til Udsjøen Skole i Næs Herred.

Dette vilde ikke Kredsens Skattepligtige Indvaanere bifalde paa grund af store Utgifte, man andtagelig bliver underkastet Delagtighet i Anførelse og Vedlikehold av Skolehus, Lærebøger m.m.

Man troede, det vilde blive mindre Utgift og for Børnene bedre Skole om disse opholdt sig nede i Bygden og søge Rud Skole. Endelig blev man enige om, at Skolestyret med det første skulde underhandle med Næs Skolestyre om det kunne lade sig gjøre med en rimelig Betaling for pr. Skoledage at Børnene fra Tennungssaga søge Udsjøens Skole.

Men det ble aldri noen ordning slik at ungene i Tennungssaga kunne gå sør- over til Utsjøen skole. Torstein Sagen, født i 1895 som den yngste i ungeflokk- en, fortalte:

«Skulevægen til Ruud – det var itte bære, nei. Vi måtte ofte gå ved sekstida om måran da fjøret var som verst. Det meste ta vintern var det en skærve temmervæg vi kunne følge, mæn det kom jo snø av og tel, og da vart det stras værre. Noa gonger gikk vi over isen på Tennungen. Høsten og vintern da det var som mørkest, hadde vi med øss ei parafinløkt som vi gikk og liste med. Verst var det om høsten og våren da det var sølete og

Hvordan var våren det året dette plogskjæret var i jorda første gangen?

bløtt. Nåa gonger kom vi nukk itte fram da vi skulle hæll, mæn jeg trur det gikk like bra, læll. I småskulen fikk vi bære nåa eine daer, mæn seinere vart det fleire daer. Dette er nesten itte tel å tru i dag, men det er alldeles sant», avsluttet Torstein som husket tida på Tennungssaga godt.

«Nesten itte tel å tru», sa Torstein. Men sant er det, og det ligger ikke mer enn snautt 100 år tilbake i tida. Mye har forandret seg...

Vi kan vel se dem ennå, hvis vi legger viljen til; en kald vintermorgen, gnistrende kaldt, med bare noen stjerner som lyser opp på himmelvelvingen. Døra går opp i den vesle stua, og et lite lysskjær fra ei løkt bryter mørket og morgenstillheten. Den gnirker i støvler mot snøen, mor står ute på trammen og sier noen ord på vegen. Unga fra husmannsplassen ved Tennungen rusler av sted med ei parafinløkt i hånda, nordøstover fra hjemmet og finner vintervegen ved Tennungen. Klokka er litt over seks, og skolevegen er begynt. Litt lenger nord får de kanskje følge med unga fra Masthaugen. To timer senere er de framme ved skolebenken på Ruud – hvis alt har gått bra.

Torstein ble i 1917 gift med Anna Sjø-Tjernet og fikk tre unger. Det ble den siste familien på Tennungssaga. I 1924 flyttet de til Gullverket, samtidig som Edvard og Lina flyttet til datteren Marie. Lina døde i 1931; Edvard i 1943. Etter dem ble plassen ved sørenden av Tennungen stående tom, men den ble senere brukt som skogshusvær og hytte.

Sagbruket

Som nevnt tidligere var grunnlaget for plassen sagdriftplanene i bekken mellom

Tennungen og Murua. Plasseringen av ei sag helt sørvest på Heer skog var et bra tiltak av flere grunner: Det ville lette all tømmerkjøring fra hogstfeltene, og for videre transport av ferdig plank for salg var ikke vegen så lang ned til Eidsvoll.

Deler av et sagbruk som hadde stått i Mørkåa nedenfor Brennhaugen ble flyttet opp til Tennungen først. Denne saga hadde vært gardssag til Heer og Løkkerlia fra tidlig på 1800-tallet. Det ble også brukt deler fra et sagbruk som hadde stått både ved Bjerten og ved Vesle-Græssia en tid. Vi vet at sirkelen (sagbladet) og det meste av sagverket fra gårdssaga ble brukt opp igjen, siden det i det nye saghuset var både sirkelsag og oppgangssag. Saga ble plassert i bekken ca. 80 meter nedenfor husene på plassen. Selve saghuset sto på den østre sida av bekken, med det store vasshulet ute i bekken. Dammen var bygd opp ca. 100 meter lenger opp. Den første tida var det bare en opptømmret dam, men den ble senere gjort om. For å få nødvendig vannkraft på saga, ble Tennungen demt opp. Den gikk da innover i landskapet i forhold til slik den ligger i dag.

Sesongen på sagdrifta var lang. Den varte fra tidlig på våren da isen gikk opp og så langt ut på høsten det gikk for frost og snø, men med litt variasjon for tømmertilgangen.

Da saga gikk, ble det saget i ett skift og kantet med sirkelen i et annet. Et par mann trengtes til dette arbeidet. I mange år etter at sagdrifta var opphørt, lå det store hauger med lekter og bakhon fra kantinga ved saghuset. Etter hvert som saga ble mer kjent, ble det levert en del trevirke for salg. Materialet fra Tennungssaga ble til og med sterkt etterspurt av byggmesstre i Kristiania. Det var ingen dårlig attest

for de som sto ved sagverket inne i ødeskogen. De kunne nok jobben sin. En annen årsak til bra plank var nok også at det ble skåret av gammelt tømmer. Det blir det som kjent meget godt trevirke av.

Julius Dalen var en av dem som kjørte mange tømmerlass fra saga til Eidsvoll stasjon. Ellers ble det saget tømmer for nødvendig bruk på Heer og Galterud, og det ble det mest av den siste tida.

Etter Gunder Tennungssaga tok sønnen Edvard over som sagmester. Ved et ulykkestilfelle skar han av seg tre fingre på ei hånd, men ellers kjennes det ikke til ulykker i saghuset. Siste gangen saga gikk, var i 1907, da Hans Heier fikk skåret materialer til den nye bygningen på Heer. Knut Haug Galterud hadde også skjæring på saga den siste tida.

Den solide tømmerdammen og saghuset sto til i 1915, da det i vårflommen kom ei stor flyt-tue fra Tennungen og tok med seg dam og saghus nedover bekken. Tømmerdammen var da delvis stengt, men den klarte ikke å holde igjen vannet og flyt-tua. Da dette skjedde, måtte Edvard løpe og varsle folke nede ved Murua og Maurdalen, men heldigvis var det ingen folk i nærheten da vannet flommet nedover.

Murukollen

I sørvestlig retning opp fra Tennungssaga ligger Murukollen. I den store finske innvandringstiden bodde det en fredløs finnefamilie her. Mannen ble kalt «Lauvbergsfinnen» og hadde bodd i Lauvberget på Grue Finnskog. Han hadde begått en forbrytelse og ble dømt fredløs. Han rømte og slo seg ned på Murukollen. Der fikk familien sikkert være i fred, langt som det var til både øvrighet og andre folk.

Ved et flatt berg på plassen skal han ha

bygget en låve, men andre hus vet vi ikke om. I Steinsjøbekken lenger vest skal det ha vært merker etter en dam han laget, og en kvernstein skal ha ligget der lenge.

Et gammelt sagn sier at det skal være en skatt gjemt på Murukollen, i ei gruve som er tømret igjen med furutømmer. Men skatten er aldri funnet...

Det blir også fortalt at finnen kom til Heer en julekveld og ba om mjølk til ungene sine. Det fikk han, men kona på Heer ville han skulle være der om kvelden. «Nei, je må nukk åt Mørkølla», skal finnen ha svart.

Nedenfor Murukollen, i retning mot Tennungssaga, ligger Murukollvengen som hørte til Heer og Galterud. Det var to setervanger der; Heer hadde den største som lå lengst sør, og Galterud den nørdeste. Amund Delbekk Embretsrud slo den vangen som hørte til Galterud en del år og bar høyet ned til bygda – en skogleies veg på ca. 13 kilometer!

En tredje setervang, kalt Arnestadsetra, er også kjent. Vasketjernet, som ligger lenger sør, har navn etter seterfolket som vasket klær i tjernet.

Tennungssaga i dag

Når en rusler rundt på Tennungssaga en lun, varm sommerdag i vår tid, er det fortsatt mye som vitner om det som skjedde på plassen. Det nærmeste tunet er delvis inngjerdet med høg granskog tett inntil. Stua fra 1854 står fortsatt, men er en del omgjort. Den fint opptømrede bua nede mot bekken er restaurert og i god stand. Et annet uthus som ble brukt som skåle og skogshusvær står også fortsatt. Resten etter låven og fjøset finner vi lenger sør på tunet. Låvebrufoten er fortsatt tydelig, og borte ved østsiden av huset sto det inntil for få år siden en fin syrin, men

den er borte nå. Noen små rips- og solbærbusker lever imidlertid ennå.

Ved bekken der saghuset sto, finner vi mye interessant. I en stor omkrets mellom tuer, steiner og rennende vann finner vi støpejern som en gang tilhørte sagbruket. Det er tannhjul i alle størrelser; veiva til oppgangssaga og deler av ramma som stokkene ble dratt inn på og en del annet sagutstyr som det er vanskelig å finne navn på.

Når vi rusler gjennom grinda og inn på tunet igjen, ser vi store opplagte steinrøyser i det som en gang var et oppdyrket jorde – store minnesmerker om mye slit, men sikkert også om fortjent tilfreds-

het over utført nybrottsarbeid. Vi begynner på hjemvegen og ser oss tilbake over tunet som bader i lav kveldssol. Et teppe av fine sankthansblomster sammen med strålenettet fra kveldssola danner et fint fargespekter over tunet på den gamle plassen. Vi stenger grinda etter oss. Minnene om det våre forfedre gjorde, både her og på mange tilsvarende plasser, kan vi ikke stenge inne og glemme. Slitet og arbeidet de la ned for å overleve bør aldri bli glemt. Før vi reiser ned til bygda igjen, sender vi en varm tanke tilbake til sommeren 1854 da Gunder og Marie begynte her i ville skogen.

Tennungssaga i dag.

Rønnaug Holen - pionérkvinne på prærien

Rønnaug Holen ble født på Tannes i Knapper 27. april 1848. Foreldrene hennes var Paul og Dortha Holen. Familien flyttet til Øver-Holen da Rønnaug var omkring ett år gammel. I 1870 giftet hun seg med Ole Larsen, også han fra Knapper. I 1871 dro Ole til Amerika, og året etter sendte han billett til Rønnaug og veslegutten Lars.

Overfarten til USA tok tre uker, og Mellom-familien dro videre til Rushford i Minnesota. Ole prøvde seg etter hvert i flere håndverksfag. Han var murer, tapetserer, smed og skomaker. Alle disse erfaringene var nyttige i pioner-årene i Midtvesten.

Rønnaug ble etter hvert en kjent og kjær person som fylte mange viktige roller i såvel familien, menigheten og lokalsamfunnet for øvrig i og rundt den vesle byen Brandt i Sør-Dakota. Hun la ned en stor og uegennyttig innsats for sine medmennesker. Alle var velkomne i hennes hus, og ingen fikk gå igjen uten å ha drikket kaffe.

Rønnaug og Ole fikk fire barn i Rushford, men to av dem døde tidlig. Siden det ikke var noe ledig jord i områdene rundt Rushford, samlet de i 1878 sine få eiendeler – blant dem møbler som Ole selv hadde snekret – noen høner og ei ku og la i veg vestover mot prærien i Sør-Dakota.

Etter en nærmere 50 miles reise med en prærievogn trukket av en okse, kom de

fram til et område der Ole fikk «homestead» jord. Den første sommeren brukte de prærievogna som bolig mens Ole skar torv til husbygging. Huset hadde ett rom og kjeller. Ole brukte tømmer til å støtte opp gulvet, og huset ble derfor betraktet som bra og solid. Taket ble dekket med torv og tettet med leire. I dette huset bodde familien i 12 år.

Rønnaug begynte snart å engasjere seg i kristent arbeid. «Highland Prairie Lutherske Menighet» ble stiftet i det vesle torvhuset 15. juni 1879. Gjennom hele sitt liv var Rønnaug en drivkraft i det lokale menighetsarbeidet. I tillegg deltok hun aktivt i flere lokale foreninger. Hun stilte opp når naboer og venner trengte trøst eller en hjelpende hånd. Mellom-familien ble etter hvert større, og seks av i alt ti barn fikk vokse opp.

Pioner-årene på prærien var harde. Vintrene var lange og kalde. Om høsten dro farmerne til Canby i Minnesota for å male korn. Den første sommeren dyrket Ole opp 12 acres (ca 50 mål) jord, og arealet ble utvidet for hvert år framover. Han dyrket mest hvete, som ble tresket på en av nabogardene. En del av halmen ble brukt som brensel, men de foretrakk å bruke gras som brant saktere. Halmen ble lagt i såter, og i en av dem hadde Ole laget til et lite skjul for de to oksene. I det vesle uthuset fikk bare kua og hønene plass.

Vinteren 1880 ble svært hard og vanskelig for nybyggerne. Allerede 14. oktober falt det flere fot snø, og snøen fort-

satte å lave ned gjennom hele vinteren, faktisk helt fram til mai. Under en av de første snøstormene i oktober var Rønnaug alene hjemme sammen med ungene. Ole hadde gått til Gary for å handle. Rønnaug ble etter hvert engstelig for at oksene kunne bli kvalt der de sto inne i halmhaugen. Hun måket seg fram til dem. Hvis hun slapp dem løs, ville de ganske sikkert krepere ganske raskt. Den eneste løsningen var å ta oksene med inn i huset.

Rønnaug satt oppe hele natta og pirket borti oksene slik at de ikke skulle legge seg ned. Skjedde det, var hun redd for at gulvet ville rase sammen.

Etter tre dager avtok stormen, og Rønnaug fikk måket en plass slik at oksene kunne slippes ut igjen. Samme kveld kom Ole tilbake, og han hadde problemer med å finne igjen huset i snømassene. Han var glad for å finne både familien og dyra i god behold.

Vinteren bød på mange prøvelser for nybyggerne. Togene fra Minneapolis kunne ikke komme fram på grunn av snømengdene, og butikkene i byene gikk tom for varer. Heldige var de som hadde hvete som de kunne male på kaffekverna, og kanskje også ei ku som ga mjølk og høner som la egg.

Inntil den nye jernbanelinja vokste det opp en liten by, Clear Lake, oppkalt etter sjøen i nærheten. I vårfloppen svulmet bekkene opp, og for nybyggerne var det kjærkommet å kunne fange fisken som fulgte med fra sjøen.

Stadig flere nybyggere kom til området, som fikk navnet Deuel County. Byene Toronto og Brandt vokste fram. Behovet for en skole ble større, og familien Mellom var blant drivkreftene for å få bygget det første skolehuset i området. Ole donerte ett mål av eiendommen sin og hjalp

også til med selve reisingen av huset. Da skolen åpnet høsten 1884 hadde den 25 elever i alderen 5 til 14 år. Den første læreren var Andrina Carlson.

I 1890 kunne Mellom-familien flytte inn i et nytt, fint trehus, og her så også det siste barnet, Peter, dagens lys den 11. desember 1892.

Det var mye sjukdom blant nybyggerne, og sorgen kunne ramme hardt og ofte. Den nærmeste legen var i Sioux Falls, 16 mil unna. Senere etablerte dr. Hovde praksis i Toronto, og han var i Brandt en gang i måneden. Ellers måtte folk hjelpe seg selv og hverandre både med sjukdom og barnefødsler.

De to eldste Mellom-gutta, Lars og Julius, hjalp til på farmen. Med årene ble det mer vanlig å bruke hester i stedet for okser, og velstanden økte når avlingene var gode. Enkelte år kunne være vanskelige, når enten tørke, gresshopper eller haglstormer rammet Midtvesten.

Familien hadde det meste de trengte på farmen; kyr, griser og høner. De dro til byen med egg som de byttet bort mot sukker og kaffe. I tillegg dyrket de poteter og grønnsaker, og Senere fikk de også en egen frukthage.

Om høsten ble korn og kjøtt solgt på markedet, og familien fikk penger til å kjøpe klær, kull og redskap som trengtes på farmen. Tilværelsen i nybyggerområdene ble lettere samtidig som veger og annen kommunikasjon ble forbedret. Folk fikk overskudd til å ta del i en rekke sosiale aktiviteter i lokalsamfunnet.

Jula ble feiret etter gammel norsk tradisjon. Skandinavene hadde familiesammenkomster og julfest i tretten dager. De som hadde god nok plass, inviterte gjerne tre og fire andre familier til både dugurd og kveldsmat. Mange tok seg en «jule-tod-

dy», og kaffekjelen ble holdt varm hele dagen. Det ble fortalt historier, og det ble gjerne også en svingom på kjøkkengulvet til toner fra fele og harmonikk. Spesielt muntert ble det hvis noen forsøkte seg på hallingkast.

Ungdommen arrangerte sledeturer med bjelleklang og lystig sang gjennom nabolaget. Om sommeren var det vanlig å delta på samlinger og møter i menigheten, ofte ute i det fri. De mest velstående kom med flotte firehjulsvogner; andre nøyde seg med karjol, mens flertallet kom med «havregamper» og høyvogner.

I 1896 dukket de første syklene opp i butikkene, og de meste foretaksomme og romantiske unge herrene kjøpte gjerne et ekstra sete til kjæresten. Noen så seg også råd til å anskaffe en tandem – «a bicycle built for two». Sykkelturer søndag ettermiddag var en populær fritidsbeskjeftigelse.

Sommeren 1888 ble 11 år gamle Peder rammet av en ulykke. Mens han passet kveget, ble han angrepet og kvestet av en sint okse. Peder ble aldri bra igjen av skadene, og han døde to år senere. I februar 1893 døde Anna av lungebetennelse, vel åtte år gammel.

I oktober 1896 brant låven på Mellomfarmen ned til grunnen. Brannen ble startet av en fyrstikk i hendene på fire går gamle Peder (oppkalt etter sin avdøde bror). Heldigvis var de fleste dyrene ute da brannen starter, og bare hesten Mike ble offer for flammene. Snille naboer hjalp Mellom-familien gjennom vinteren, og en ny låve ble bygget neste vår.

Ungene til Rønnaug og Ole valgte forskjellige yrker. De to eldste guttene valgte å bli farmere. Dena gikk på læreskole i Sioux Falls og ble lærer, mens Mary utdannet seg som syerske i Slayton, Min-

nesota. Lars kjøpte først en liten eiendom i nærheten av hjemmet, mens Julius ble boende hjemme og hjalp faren. I 1901 fikk Ole høre at det var fine jordeiendommer til salgs i Saskatchewan i Canada. Han reiste dit for å se på forholdene, og det endte med at han kjøpte 5000 mål til guttene og Dena. Alle de tre hadde giftet seg og stiftet familie. I løpet av et par år var alle vel etablert i Canada. Mary giftet seg også, men hun ble boende i Deuel County.

Yngstejenta, Ragna, giftet seg noe senere og flyttet til Minneapolis i Minnesota. Peder ble på farmen og hjalp faren, som ble eldre og fikk problemer med helsen. Ole døde i april 1913, 65 år gammel. Etter noen år solgte Rønnaug farmen og flyttet til sin søster i Brandt. Peder giftet seg og begynte i jernvarebransjen i Brandt.

Mary døde i 1918 og etterlot seg mann og fem barn. 70 år gamle Rønnaug hjalp dem gjennom en vanskelig tid. Peders kone døde i en influensa-epidemi samme året. Rønnaug Mellom døde i september 1924, 76 år gammel. Hun er gravlagt på Highland Cemetary ved Brandt sammen med Ole og tre av ungene.

Artikkelen er skrevet i 1975 av Rønnaugs og Oles yngste datter, Ragna Mellom Severson (86) og oversatt til norsk av Gunnar Nygård.

Kjona i Bakken og fleskerøyking på gammeldags vis

I gamle dager sto det ei kjone på de fleste gardar i Nord-Odal. Ja, ikke bare her, men i det meste av Sør-Hedmark, Romerike og nedover i Østfold fantes det kjoner. Stedsnavn som Kjonerud, Kjonstykke, Kjonberget eller Kjonhaugen vitner om at det har stått ei kjone på stedet.

Merkelig nok finnes det ikke kjoner lenger nord i fylket. Ved et prosjekt i regi av Hedmark fylkeskommune og Fylkesmannen i Hedmark, har Jorunn Engen fra Eidskog registrert utbredelsen av kjoner i Sør Hedmark. I Nord-Odal er det registrert åtte kjoner, men det er bare kjona hos Kjersti og Harald Moen i Bakken, som fortsatt er i bruk. Den har til gjengjeld vært i bruk sammenhengende siden 1700 – tallet.

Hva er ei kjone?

Ei kjone er ei røykstue eller tørkestue som ble brukt til røyking av flekk, tørking av korn, lin og malt og til avlusing av skinnfeller. Den er bygd av grantømmer i to høgder som er skilt med bordgolv. I første høgda er det murt en steinmur som det blir fyrst i, og andre høgda blir skinken og fleskesidene hengt opp til røyking. Når kjona ble brukt til røyking, ble det

fyrst med einer eller *bruse*, som vi sier i Odalen. Som nevnt ble kjonene også brukt til tørking av korn og kanskje særlig malt. Maltet ble det brygget øl av, for i gamle dager skulle det skjenkes maltøl både til jul og påske og ved alle høgtider på garden enten det var gravøl, barnsøl (barsel) eller bryllup.

Kjona sto gjerne sammen med smia i utkanten av garden p.g.a. brannfaren. Ja, for kjonene brant ned. Det gjorde den i Bakken også en gang for mer enn 100 år siden, forteller Randi Moen. Det hadde seg slik at Randis oldefar, Anders S. Bakken (1826 – 96) en gang skulle passe kjona. Men middagshvila, den måtte Anders ha, og da han vaknet, var kjona lagt i aske. Kjona som står i Bakken i dag er flyttet fra Nordsethagen i Slåstad en gang på 1800 – tallet. Hvor gammel kjona i Bakken er, vet vel ingen, men det antas at den kan være fra 1700 – tallet en gang.

Salting og speking

Spekeskinka og for så vidt annen spekemat, er tradisjonsmat. Ikke alle setter like stor pris på røykt spekemat, og her varierer tradisjonene. Lenger nord i Hedmark var det ikke vanlig å røyke flekk og skinker. Men i Odalen og bygder i Sør-Hedmark, har det vært vanlig å røyke både flekk, skinker og fisk. I Bakken har Brede Larsen røykt gjedde.

Før skinka kan røykes, må den saltes. Noen bruker å tørrsalte, dvs. å legge skinka

Av Hans Haagenrud

rett i tørt, grovt salt. Dette gir et godt resultat om en bare passer på at skinka til ei hver tid er dekket av salt. Ved tørrsalting kan det være lurt først å gni inn skinka med ei blanding av fint salt, salpeter og farin. Andre foretrekker å koke lake. Det finnes mange oppskrifter på lake. Her er en: Til 20 liter vann brukes 5 kg salt, 1 kg sirup og 170 g salpeter. Har du ikke sirup, kan du bruke sukker. Kok laken ca ett kvarter og avkjøl den før den helles over skinka.

Fortsatt er det enkelte som holder seg med ordentlige skinkebaljer i tre. (I Odalen sier vi *bal*, utalt med tjukk *l*) Den reingjøres best med kokende varm bruse-låg, altså et avkok av einer. Har du ikke ei slik trebal, fortvil ikke, det går an å bruke ei plastbalje. Det anbefales at skinka ligger i tørrsalt eller i lake ei uke pr kg, skinke. Veger skinka 10 kg, bør den således ligge 10 uker i salt. Skulle skinka bli for salt, er det er fullt mulig å vatne den ut et

par dager før den røykes.

Om du legger den i salt ved nyttårsleitet, er den ferdig saltet midt i mars. Og det passer fint, for da kan den få henge og speke seg fram til "skokkelfalsdagen" (dvs 6. juni, den dagen våronna bør være ferdig og hesten ble knept ut tur skokla som er draget på harv og annen hesteredskap). Da fyres det i kjona, og dagen før er det på tide å være der med skinka.

Enkelte hevder at «Nei, de har ikke gris lenger, så spekeskinke blir det dårlig med». Ja, villagrisen er det slutt med hos oss også, men ferske skinker kan en få kjøpt for under 40 kroner pr kg, og de egner seg utmerket. Når du kjøper skinke, husk å få skåret vekk hoftebeinet, som ofte sitter på. Da blir den lettere å skjære.

Hvorfor røyking?

Røyken virker både konserverende og setter smak på produktet. Det er mulig både å varmrøyke og kaldrøyke kjøtt og

Kjona i Bakken. (Foto: Jorunn Engen)

fisk. Ved varmrøyking er røyken så varm at produktet blir kokt. Det kan gi svært velsmakende produkter. Men skinkene må kaldrøykes. Ved kaldrøyking må en unngå at røyken blir for varm, for da blir skinkene ødelagt. Når røyken kommer opp i rommet der skinkene henger, bør ikke temperaturen være mer enn 20–30 °C.

Kvaliteten på røyken varierer med forbrenningstemperaturen. Er temperaturen for høy, dannes det en del uønskete stoffer som kan være kreftframkallende. Enten en røyker med flis av bjørk eller bøk eller en røyker med bruse, bør det aldri brenne i grua, bare gløde. Det får en til ved dusje på litt vatn. Da er forbrenningstemperaturen 300–400 °C. Dette har folk erfart gjennom mange hundre år. Og når moderne forskning undersøker røyken, så viser det seg at den gamle måten å kaldrøyke på, er den rette. Er det stille vær, blir kjona godt fylt med røyk, og etter 8-9 timer er skinkene ferdig røykt.

Den overhengte skinka

Å speke kjøtt eller fisk innebærer noe mer enn salting. Skinka og andre produkter som skal spekes, må henges til tork. Både under saltinga og tørkinga, foregår det prosesser i muskelvevet. Ved hjelp av enzymer som finnes i muskelcellene, brytes cellene ned. Denne prosessen tar tid, gjerne ett år. Som alle andre kjemiske prosesser, påskyndes spekeprosessen av høy temperatur. Derfor må skinka gjerne henge på bua hele sommeren, sjøl om det er varmt i været. Den blir ikke sur eller råttan av den grunn. Pass på å tre en skinkepose rundt den, så unngår vi angrep av fleskebiller. Den bør også henge så mørkt som mulig, for sollys påskynder harskning. Vil du ha godt speken skinke, bør den henge på bua til neste år. Da er

den overhengt og velsmakende som en Parmaskinke!

En morgenstund ved kjona

Som sagt, tidlig en morgen etter skokkelfallsdagen fyres det opp i kjona. Dagen før er sprekker i vegger og tak i kjona tettet med mose, og etter at skinkene er hengt inn, er døra tettet. Et stort fange med fin bruse er hogd nede i hamninga og alt er klart for røyking tidlig neste morgen, slik det er gjort hvert eneste år kanskje i 250 år i Bakken. Før i tida var det gjerne en truverdug gardskar som sto for røykinga. Den siste av det slaget i Bakken var han Arnt Bakken eller Arnt Martin Olsen som var hans rette navn. Han tjente i Bakken i alle år. Da Henry Moen gifet seg med dattera i Bakken, ho Randi, holdt Randi og Henry kjone - tradisjonen i hevd i over 40 år. Etter at deres sønn, Harald, tok over garden, har Harald og kona Kjersti fortsatt tradisjonen. Og takk for det. De har for øvrig invitert Ola Kolstad og undertegnede som håndtlangere ved kjona, og vi er stolte over å bli tiltrodd en så viktig oppgave.

Når jeg stiller ved kjona kl. 3 om morgenen, ser jeg bare den spisse bakenden på Kolstadguten ut gjennom kjonedøra der han fyrer opp i grua med noen tyristikker. Der hilses høvisk mens vi hoderystende etterlyser Bonden i Bakka, som fortsatt slumrer i Morfei armer. En time seinere ankommer han, ikke gretten, men en smule gnaven. Sjusoveren må mobbes og replikkene sitter løst. De serveres kontant som i en tennisturnering. og stemningen er på topp! Humøret og latteren har således beredt våre tarmtotter til gode gjerninger når Randi kommer med kaffe og smørbrød ved sekstida. Bedre dugurd får ingen annen, der vi, akkompagnert av

svarttrostsang, gomler Randi sine påsmurte og velsmakende smørbrød og slurper angende kaffe. «*Kan noe menneskje be're ha det*»?

Oftest er det stille i været hele morgenen, og røyken siger stille ut fra alle gjenlemte sprekker i kjona. Vi passer på å fyre jamt, men forsiktig og anser skinkene for ferdige ved middagsleite. Skinkene får gjerne henge i kjona en dag eller to før folk kommer og henter dem. Jo, en morgenstund ved kjona, er ikke å forakte!

Spekeskinker?

Landbruksminister Lars Sponheim, også kalt «Fleske-Lars», har promotert ei spekeskinke fra Skjåk og har fått kjest for det. Jeg har ikke smakt denne skinka, men håper og tror den smaker bedre enn det industriproduktet som vanligvis fallbyr i kjøttbutikken, i dyre dommer. De kalles, frekt nok, for spekeskinke og er ofte innpakket i plast. Vel hjemme med kostbarhetene, skjærer vi forventningsfullt i skinka og opplever et produkt som er saltet og røykt, men er den speket? Jo, vi har vel opplevd at en og annen såkalt pæreskinke var speket, men vanligvis er disse såkalte «spekeskinkene» rå inni og slett ikke speket. De har et høgt innhold av vatn, og det betaler vi en høy kilopris for! De er saltet og røykt og smaker kun salta kjøtt. Ei speket skinke er, som sagt, fast men mør, er lett å skjære i tynne skiver og lett å tygge. Den har en egen smak og aroma som de fleste setter pris på. Det samme kan en ikke si om de industriframstilte skinkene. Forbrukerrådet burde forby produsentene å kalle disse produktene for spekeskinker, for de er slett ikke speket!

God appetitt!

Nei, sørg heller for skinka di sjøl, du!

Det er fortsatt plass i kjona, og produktet blir førsteklases om du går fram slik jeg har beskrevet. Og i den sammenheng er det jo fristende å komme med et par andre tips om spekemat. Er du elgjeger eller er du så lykkelig å dele seng og bord med en slik staut kar, da vanker det både elgkjøtt og elgpølse for ikke å snakke om elghjerter i ditt hus. Om du vil speke elghjertet, kan du legge det i sterk saltlake et par timer, skylle av det og henge det til tørk. Etter noen dager kan hjertet røykes. Et fint stykke flatbiff kan du legge i en lake av 70 g salt, litt salpeter og et par skjeer sukker pr. liter vatn, noen knuste einerbær og litt nymalt pepper. La det ligge et par – tre dager, ta det opp, tørk det et par – tre dager og heng det til røyking. Siden henges kjøttstykket til speking noen dager eller uker, avhengig av temperatur. Server fint oppskåret hjerte, elgkjøtt, elgpølse sammen med den overhengte skinka. Var det noe mer? Tja, litt eggerøre og kokte poteter oppskåret i treninger og servert i en hvit saus med masse grasløk, hører med. Var det så noe mer? Vel, er det høgti' i huset, kunne det vel spanderes en skvett øl og en dram til, det skjemmer ikke maten akkurat. Lykke til og god appetitt!

Kilder

Jorunn Engen: Muntlige opplysninger samt et notat om kjoner.

Birger Kirkeby: Nord-Odal, Bygdebok, bnd 5. Nord-Odal kommune.

Astri Riddervold: Konservering av mat. Teknologisk Forlag.

Randi og Harald Moen: Muntlige opplysninger.

«Kjona i Bakka»

På den tid
da ærnakka
i Bakka
viser skokkelfallstid,
da gjær vi øss flid
med å reike skinke på gamaldags vis!
Vi reiker med bruse og tørr bjørkeflis,
slik nitter vi karbone'
i ei god, gamaldags og vælbrukt kjone,
i Bakka.

Men fist hviler skinka noa vikur i salt
Og det var alt
før ho henges til speking i vårlig, tørr luft.
Kjenn slik ein skinkeduft!
Men etter den tid du hørde den fiste gaukesangleik,
da kan ho henges i kjona, for da tar ho reik!

Ung må natta ennå væra, da vi på vona
fyrer opp ti kjona
med bruse, brake og einer
i ei grue, murt opp av steiner,
Surøygde blir vi, men svarttrosten, menneskje!
Han singer sine svarttroststrofer, de peneste, vakreste, reneste!
Og i sjutiden kommer a' Randi med kaffe og mat
Servert med omsorg, i øsjer og itte på fat.

Om spekeskinka; hør min preken,
ho skær væra speken!
ho bør få henge eitt år,
i det minste til neste vår.
Da er ho mør som smør
og med silskræpe kniver
kan ho skjæras i lautunne skiver.
Osså den smaken -
du har aldri kjent maken!

I Bakka har døm i generasjoner
tie vare på slike tradisjoner.
Slik skapas kultur
uten kulturell dressur!
Det er Bakke – følket sin fødte natur
å bringe videre denne Bakke- kultur
Og med disse leksjoner
og reaksjoner
vi takker før dessa Bakke –kultur - donasjoner!

Gamle juleskikker

Før i tida var det ikke bestandig like lett å få eldre folk til å fortelle om gamle skikker og tradisjoner. De var gjerne forbundet med «overtru», og få ville risikere å bli omtalt som «overtroisk». I 1914 fortalte imidlertid Mathea Trøften om gamle skikker slik hun hadde opplevd dem noen tiår tidligere.

Særlig ved juletider var det mange gjøremål og skikker som gikk igjen fra år til år; fra generasjon til generasjon. Å «sette stål over dørene» på fjøs, stall og grisehus var en av disse skikkene. Dette ble gjort for at overnaturlige vesener ikke skulle plage og skade dyrene. «Stålsetting» var å stikke kniver eller andre stålgjenstander inn mellom tømmerstokkene og i dørkarmene. Mathea fortalte at hun det året hun ble konfirmert, i 1872, ble bedt om å sette stål over dørene hjemme. Hun hadde ikke mye sans for dette overnaturlige og sa: «Kan vi ikke prøve en gang foruten dette?». De andre var enige med henne, og dermed ble det slutt på den tradisjonen.

Sopelimen skulle også etter tradisjonen stå utenfor dørene, slik at de «underjordiske» skulle bli skremt og holde seg borte. I fjøset skulle det være kornband, og hestene skulle får havre med ordene «Et vel, og trivs bra, for i kveld er det julekveld». Kornband ble også satt opp på sneiser ved låven, helst ett på hver side av låvebrua.

Til julekvelden skulle alle husets folk bade i et stort trekar, i samme vann. Karet ble kalt «laugarkar». Familien i huset skulle bade først, og deretter tjenestefolkene.

Etter hvert som folk var ferdige med badingen, skulle de ha «laugardram» med en gang.

På matbordet skulle det blant annet være et halvt grisehode med øret på. Hodet skulle stå framme helt til nyttår. Denne skikken ble borte rundt 1910.

Brennvinsflaska skulle stå framme til fritt bruk hele julenatta, og enkelte steder ble den nok også brukt litt for mye. På peisen skulle det være varme hele natta, og ett bordlys skulle også brennes til julemorgenen. Da skulle «kreaturene» svies i pelsen med lysstubben som sto igjen. Det skulle hindre at underjordiske krefter skulle «maktstjele» dyra. Den som svidde dyra skulle si «Et vel og trivs bra,

Av Ragnar Grinden

for i dag er det julemorgen», samtidig som han gjorde korsets tegn.

Etter skikken skulle det synges julesanger. De som kunne lese, bidro med høytlesing. Deretter gikk praten løst, og karaffelen med det sterke på ble etter hvert tømt. Ei kanne med maltøl var det også vanlig å ha framme. Ingen skulle kle av seg og legge seg for klokka fire, for da skulle restene av steika spises. Steika skulle være av får eller svin, og pølser var tilbehør. Maten ble fortært til ordene «Julemat er godt for alle».

Hvis noen gikk ut av huset og kom inn igjen gjennom vinduet, ville det vise seg

om folk som satte ved bordet var «feige» eller «falske». Vedkommene ville da sitte hodeløs ved bordet. Juledags morgen var det også viktig å se under bordet. Der lå det gjerne smuler og andre rester. Mjølet var ikke så finmalt bestandig. Fant man et byggkorn i restene, skulle det nye året bli godt. Fant man derimot et havrekorn, var dette et tegn på et dårlig år.

«Juledagen måtte alle som kunne, til kjerka. Det var tradisjon for alle generasjoner», fortalte Mathea.

Etter hvert har de fleste av disse skikkene blitt helt borte. Nå er det andre tider og andre skikker.

Jonette Mørk

I bygdebøkene, både de for Nord-Odal og andre steder, er det mange personer som «for-svinner ut i det store intet». En av disse er Jonette Pedersdatter Verket. I det reviderte bind I av bygdeboka for Nord-Odal finnes det opplysninger om når og med hvem hun giftet seg, men så blir hun «borte». Det er selvfølgelig en helt umulig oppgave å følge hvert eneste menneske fra vugge til grav, rett og slett fordi kontakten med slekta i hjembygda er blitt brutt.

Så skjer det fra tid til annen at det dukker opp opplysninger fra helt uventede steder. I år ble det utgitt ei praktbok som heter «Politiet i Follo gjennom 100 år» og i denne er Jonette og hennes manns liv viet ganske stor plass.

Et av mange ekteskap som ble inngått i Sand kirke i 1885 var ekteskapet mellom Jonette Pedersdatter Verket og korporal Nils Håkon Mørk fra Moss. Jonette var født i 1862 og var datter av Peder Halvorsen og Marte Sørensdatter Verket. Korporal Mørk var født i 1858 i Våler i Østfold, men hadde senere flyttet med sine foreldre til Moss.

Når og hvordan de to traff hverandre er det ingen som vet, men kanskje har han vært i Nord-Odal i forbindelse med sin jobb i hæren. Egentlig var han ansatt som materialassistent ved Smaalenenes Østre Linje, men han var samtidig underbefalingsmann ved Hedemarkens bataljon.

Om de bodde i Nord-Odal etter at de

giftet seg er uvisst, men ganske snart etter bryllupet flyttet de til Kristiania, for i 1886 ble Nils Håkon ansatt som konstabel ved Kristiania politikorps. De ble imidlertid ikke lenge i Kristiania, for Nils Håkon hadde ambisjoner og søkte jobb som «politibetjent, underfogd og stevnevitne» i Drøbak. Han ble konstituert i denne stillingen i 1889 og fast ansatt fra 1890. Denne stillingen hadde han helt til han gikk av i 1924. I alle disse 35 årene var han faktisk eneste politimann i Drøbak.

Da de flyttet til Drøbak hadde familien allerede vokst til 4. Einar Sem Magnus var født i 1885 og Martha Margrete i 1887. I Drøbak fikk de tildelt en kommunal bolig, det såkalte Hospitalet, en bygning fra 1793, opprinnelig bygget for «fattige Enkers Pleie». Her ble de 5 siste barna født - Nancy Jonette i 1889, Peder Ragnvald i 1892, Erland Vilhelm i 1895, Gudrun Lovise i 1898 og Lilly Elisabeth i 1900.

I folketellingen 1900 kan man lese at det bodde i alt 24 personer i huset. I første etasje bodde 13 kvinner, hvorav 10 var forsørget av kommunen. I andre etasje bodde Jonette og Nils Håkon med 7 barn og de disponerte 5 rom og kjøkken. I tillegg bodde det en kvinne med legatsunderstøttelse og ei tjenestefante i andre etasje. I dette huset bodde familien Mørk til 1913

«Pol'ti Mørk», som Nils Håkon ble kalt, var en særdeles godt likt person i Drøbak. I forbindelse med hans 30 års jubileum som politibetjent i 1919, skrev Akershus Amtstidende bla:

«Hr. Mørk har saaledes i alle disse aar hævdet «orden i gata», og der har i denne tid faldt i hans lod at læge «lo-

vens arm» paa over 2000 overtrædere. Men disse 2000 arrestanter tror vi næppe bærer nag til hr. Mørk fordi han har puttet dem i «hullet». Mørk er nemlig godt likt av alle og mange av arrestantene saa vist i hr. Mørk en frelsende engel; derfor tror vi at ogsaa mange av dem, som læser dette, og som i disse 30 aar har blit tat i kjærlig varetægt av hr. Mørk i dag sender ham en vennlig tanke».

Om Jonette er det naturlig nok ikke bevart like mange historier og skriftlige kilder som det er om hennes mann politibetjenten og underfogden, men ett brev som hun skrev til redaktøren av Akershus Amtstidende i 1911 vitner om ei dame som så visst ikke lot seg plukke på nesene. Jonette hadde tatt på seg jobben med renholdet av «Bytingstuen», en del av den bygningen de bodde i. Noen hadde

tydeligvis klaget på en regning for renholdet, men da leverte Jonette følgende svar:

«Hr. Redaktør ! I anledning den Debat som Regningen for Renhold af Bytingstuen under Maleriudstillingen 1911 vakte i sidste Bystyremøde skal jeg oplyse, at vi for vældedige Øiemed ingen-somhelst Forpligtelser har til at holde Bytingstuen opildet og renholdt uden Betaling. Naar det fra flere hold er udtalt Misnøie med Opildningen og Renholdet av Bytingstuen saa skriver det seg fra Ovnen, som de 2 sidste Vintre har røget, saa Stuen strax er bleven fuld av Røg, saa Vinduerne har maattet aabnes. Bedre bliver ikke dette Forhold, før der kommer ny Ovn. Renholdet er nu som det har været upaatalt i 23 ½ Aar. At jeg under mer private Møder skal ha optraat utilbørligt benægter jeg helt. - Bytingsuens Opildning og Renhold mv. hører ikke til Politibetjentstillingen, saa disse Gjøremaal kan godt naarsomhelst overlades til en anden.

Drøbak den 23. Juni 1913
Erbødigst Jonette Mørk».

Muligens hadde Jonette og Nils Håkon planer om å flytte nærmere hennes hjemtrakter, for i 1894 ba Mørk om en attest fra Drøbaks Magistrat og Formandskab, for som han skriver «da jeg agter at søge et lidet Lensmandsombud oppe paa Hedemarken» Om det var til Odalen de hadde tenkt seg er usikkert, men han fikk antakeligvis ikke jobben for de ble værende i Drøbak hele livet. Jonette døde 14.februar 1936 og Nils Håkon i 1941.

Boka som disse opplysningene er hentet fra, heter Politiet i Follo gjennom 100 år, skrevet av Bjørn Lilleslåtten og Ivar Simastuen. Utgitt av Politimesteren i Follo, 2002.

Jonette og Nils H. Mørk med datteren Lilly.

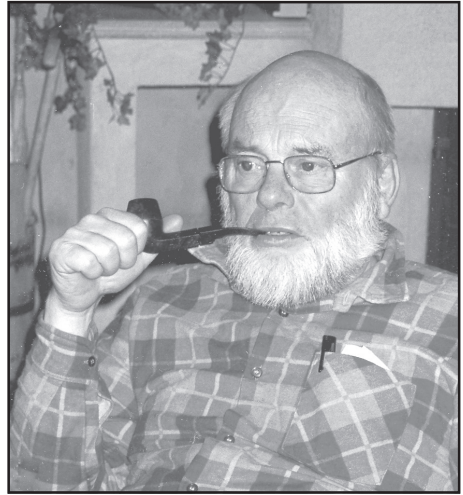

Minneord over min venn Pipa

Pipa og jeg har skilt lag. Hun som har vært min følgesvenn og nære venn i nesten femti år, er stedt til hvile, kanskje for alltid. Også flere ganger tidligere har jeg forsøkt gå fra henne, men alltid kom hun tilbake og alltid var gjensynsgleden vært like stor. Men denne gangen? Vel...

Jeg skal vedgå at det er ingen gang de to gamle rimord hjerte og smerte blir mer dypfølt og meningsfylt, enn under et hjer-teinfarkt. Derfor skilte vi lag, pipa og jeg. Det skyldes altså *ikke* moralpreikener fra tobakkshaterne. Du veit disse beinskrapa birkebeiner-friskusene som med plirende øyne og løftet, knoklete pekefinger, preker antirøykemoral, disse menneskene, som har sin egen definisjon av helse og velvære, og som biller seg inn at all bruk av tobakk (og andre nyttingsmidler) er misbruk, der de hykler sitt helsebudskap som inkluderer gulrot og mosjon. Jeg hørte en av dem på radioen her en dag, han var en sånn eplekjekk, arrogant, bedrevitende lege som kaller seg doktor enda han slett ikke har tatt noen doktorgrad. Fy te' rakker'n!

Og disse "ekspertene" de tror, ja for det er snakk om tro og ikke viten, at sigarettrøyk og piperøyk gjør samme nytta, eller skaden. Ja, for det står da vitterlig, på en hver pakke sigaretter, rulletobakk og pipetobakk, i tukt og formaning: "*Tobakk gir alvorlig helseskade*", står det, undertegnet Sosial- og helsedepartementet. Mon tro hvor lang tid og hvor mange møter de har hatt og hvor mange hørin-

ger de har gjennomført før de var i stand til å vedta den formuleringen?

De ignorantene har aldri skjönt at piperøyking er kultur på samme nivå som mat og vin, musikk og kunst. De har aldri skjönt forskjell på en gourmet og en gourmand. Mat og vin kan også misbrukes og gi alvorlig helseskade, men jeg ser ingen advarsel verken på maten eller vinflaska av den grunn.

Ei pipe er som en deilig kvinne. Hun er rund i formene og varm å ta i og anger hett og lystig. Hun bereder sin elsker de høgeste nytelse av dufter og smaker. Men stundom, om hun blir brukt for mye, kall det gjerne misbrukt, blir hun sur. Men etter en grundig renselse og fortjent hvile, har hun alltid kommet tilbake til meg og er meg stadig like kjærlig. Men med slikt behov for hvile, blir det med meg som med sjeiken, vi trenger flere, han hus-truer og jeg piper. Men likesom sjeiken,

Av Hans Haagenrud

har jeg alltid hatt en eller to favoritter som jeg nyter oftere enn andre. Samtidig har hver pipe sin personlighet. Noen smaker best med en mixture med innslag av burleytobakk, en annen trives best med en curly cut eller en navy flake med et dominerende innslag av virginiatobakk.

Pipa har vært meg trofast i snart femti

år, men nå ligger hun, Pipa, sammen med de andre pipene, oppe på peishylla. Ved siden av ligger en stabel med uåpna tobakksbokser fulle ev duftende, engelsk tobakk. Jeg går forbi dem flere ganger om dagen, det er uunngåelig, for peisen står midt i stua, og jeg kjenner lengselen, suget og savnet.

Fred over pipa sitt minne

Så kom den dag
da jeg og pipa skilte lag.
Jeg måtte ile
og stede den til hvile,
før kropp og sjel gikk hver til sitt...
Slik er livet blitt.

Men det tjener pipa til heder
at den har gitt meg mange gleder.
Å nøre ei pipe med god tobakk,
og nippe til et glass konjakk,
det pirrer nese og gane.
mer enn ikkerøykeren kan ane!
Som salige Per sa det:
"Kan noe menneskje bere ha det!"

Men moralisten har talt:

"Hva sa jeg deg? Alt godt er galt -
Enten det er tobakk, vin eller salt"

Mitt svar er liberalt:

Du må ikke så inderlig vel
avsky de gleder du ikke vil delta i selv!

Og husk det min venn:

Unngå helst å bli en
som er etterpåkløkk,
for han er ikke riktig klok!
Jeg sier derfor tusen takk
for all god tobakk
og for enhver angende røyk, jeg hadde
kjære snadde!
Du var som en kjærlig kvinne!
Jeg lyser fred over Pipas minne.

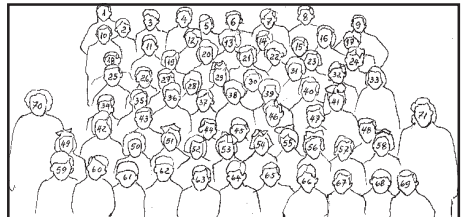
Austvatn skole 1952

1 Vidar Øverby, 2 Olav Bredesen, 3 Arne Enerhaugen, 4 Kjell Walter Hagen, 5 Kåre Kirkenær, 6 Helge Solvang, 7 Arve Larsen, 8 Torstein Sannerud, 9 Odd Lerdalen 10 Kjell Sandberg, 11 Per Lerdalen (Vatne), 12 Else Sandberg, 13 Ragna Lensebakken, 14 Åse Ihler, 15 Gerd Grinna, 16 Anne Lise Storbråten, 17 Anna Margrethe Høiby, 18 Odd Bergseth, 19 Liv Larsen, 20 Unni Lund, 21 Reidun Oppi, 22 Berit Hagen, 23 Berit Bekken, 24 Henny Ødegård, 25 Per Kirkenær, 26 Klaus Flugind, 27 Per Nygård, 28 Liv Stensby, 29 Aslaug Sannerud, 30 Marit Inngjerdingen, 31 Turid Storbråten, 32 Unni Schøning, 33 Anne Helene Kvikne, 34 Hans Hagen, 35 Per Østvang, 36 Odd Gunnar Aanmoen, 37 Kåre Lund, 38 Grethe Lerdalen, 39 Karin Østvang, 40 Aud Hagen, 41 Wenche Bryn, 42 Tora Lerdalen, 43 Erling Hagen, 44 Hans Edv. Høiby, 45 Agnar Solvang, 46 Per Lerdalen (Nordli), 47 Erling Lund, 48 Alf Magne Berg, 49 Else Marie Skogheim, 50 Else Bekken, 51 Synnøve Lund, 52 Karin Oddveig Skogheim, 53

Berit Bryn 54 Berit Grinna 55 Bjørg Sandberg, 56 Bjørg Flugind, 57 Inger Elise Lerdalen, 58 Olida Sannerud 59 Knut Nygård, 60 Svein Grinna, 61 Birger Enerhaugen, 62 Gunnar Bergseth, 63 Oddvar Åsen, 64 Torleif Oppi, 65 Jan Erik Storbråten, 66 Jan Erik Bjørndalen, 67 Jan Larsen, 68 Terje Fredrik Rustad, 69 Sverre Dammen.

De to lærerne er 70 Ruth Nilsen (som ble vikar da Nereng døde, og var til Aksel Nordeng kom som ny fast lærer for «storskolen») og 71 Liv Breiby Jensen.

Utdrag fra ei gammel «innføringsbok»

Thor Nordhagen fra Stange har overlatt oss en kopi av ei skrivebok etter mor si, Thora Nordhagen da hun 12 år gammel. Hun var født Thora Thorstensen Rønning (1910 – 1993) vokste opp hos Anders og Randi Oppi i lia ovafor Kuggerud. Hun ble seinere gift med lensmann Edvard Nordhagen i Stange.

I stilboka har hun sirlig ført inn sine stiler. Disse stilene gir et lite tidsbilde fra 20 – åra og vi gjengir et par av dem her. Det kan også tilføyes at Thora var svært flink på skolen. På vitnemålet fra Austvatn skole har lærer Nereng gitt henne «meget godt» og «særdeles godt» i alle fag. Da Thora var 16 år gammel, kom lensmann Lund og bød henne arbeid som kontordame, og da var det vel ingen overraskelse at hun seinere ble gift med lensmann Nordhagen.

Her er tre stiler som hun skrev da hun gikk i 5. klasse.

Norsk stil fra 1923: Det var en lørdag i sommer. Jeg og mine tre søstre skulde reise til noen slektninger vi har i Saugnesløggen. Vi gledet oss til å reise for det blev en lang rotur. Klokken var omtrent 6 om aftenen da vi reiste. Da vi kom litt utpå, sang vi så det svarm utover Storsjøen. Den som rodde het Ole. Han fortalte om en holme som hetter Fleskholmen. Det het den fordi det var stjålet flesk der en gang. Det begynte å bli mørkt. Vi reiste forbi Einsberget, gjennom Rovøysundet og inn i Saugnessjøen. Det blev langt synes vi. Endelig kom vi til lands. Vi drog

båten op på land og gjemte årene og årekeipene så ingen skulde ta båten. Vi gikk oppover langs en bekk, men bekkens blev større så vi kom ikke over. Så måtte vi gå ned til stranden og gå over der. Vi gikk nu oppover og kom på storveien og fortsatt mot et hus hvor det sto noen folk. Ole spurte hva huset het. «Strandhaug», var svaret. Så spurte han etter Mathisen. «Det er nok meg», svarte en. Vi blev glade. De skulde på en fest, men så kom de til å snakke om Lars Saugnes som var funnet samme dag. Nu fulgte de oss tilbake. Så fikk vi mat. Vi satt en stund oppe, men så la vi oss og sovnet straks. Om søndagskvelden dro vi tilbake, men vi tok en annen vei da. Først gjennom Saugnessjøen, Nora, Grundsjøen og så inn i Storsjøen. Klokka ti om kvelden var vi hjemme. Det hadde vært en morsom tur.

En morsom dag

Det var en grå morgen. Jeg våknet med følelsen av glede, for det var 17. mai i dag. Skolebarna skulde marsjere til Mo kirke, men da det var så leit vær, visste jeg ikke hvad jeg skulde gjøre. Da sa tante: «Du får gå ned til Kuggerud Dersom Ingeborg og Gunvor ikke skal gå, får ikke du gå heller. Jeg var ferdig i en fart og for nedover. Da jeg kom til Kuggerud skulde Ingeborg og Gunvor ikke gå, men Ingeborg og Gunvor og jeg skulde få være med Løfsgård og Sandbekk og se på noe tømmer. Da vi reiste, klarnet det op og blev riktig fint vær. Vi satt og sang «Ja vi elsker» så det svarm. Vi hadde med flagg.

Jeg hadde glemt flagget mitt hjemme, men så fikk jeg lånt et, og da var alt bra. Det var en morsom tur. Først reiste vi til Odalsverk. Løfsgård og Sandbekk gikk her bort for å se på noe tømmer. Vi satt igjen i bilen og spiste. Da kommer det en stor hund mot bilen, men vi jagde den vekk. Da vi hadde spist, gikk vi ut og så oss om. Så kommer Løfsgård og Sandbekk tilbake, og så dro vi derfra med sang. Nu reiste vi til Nes og Ullern. I Nes skulde Løfsgård og Sandbekk igjen se på noe tømmer, og vi blev nu med. Vi tok sisten bortover tømmerstokkene, jeg først, så Ingeborg og til sist Gunvor. Rett som det er detter jeg over tømmerstokkene, Ingeborg over meg og Gunvor over Ingeborg. Det blev hårdt for meg som lå underst. Så skal vi reise, og nu drog vi til Skarnes. Da vi reiste over Skarnesbrua, møtte vi fylkesskolebarn i nasjonaldrakter. Det var moro å se. Så gikk Ingeborg, Gunvor og jeg til en dame og kjøpte sjokolade, og lakris. Vi var også inne på en kafé og kjøpte kaffe og vinebrød. Så gikk vi ut og så på barnetoget. Først gikk noen å spillte på horn. Så kom barna. Alle skrek hurra så det svarm. Det var så langt at jeg trodde det aldri skulde bli slutt. Så reiste vi hjemover. Da vi kom til Kuggerud, sang vi «Jeg vil verge mitt land» alt det vi orket. Så fikk vi middag. Da vi reiste om morgenen var kl 9. Vi kom tilbake kl 4. Så lekte vi. Arnemann, Odd, Ingeborg, Gunvor og jeg gikk i tog til Trekanten og

Løvbråtåhaugen. Kl 7 gikk jeg hjem. Det hadde vært en morsom dag.

Høsten

Når gauken, grågåsen og de andre trekkfuglene våre reiser sydover, er høsten kommet. Det blir så trist og stille i skogen. Løvtrærne mister sin grønne farve og blir gule og røde med litt grønt iblandt. Det er så vakkert. Bare gran og furu har den samme drakten. Kornet gulner og folk får det travelt med skuronna. De har næsten ikke tid til å spise. Nu begynner folk med å ta op potetene. De er redd frosten skal komme og ødelegge avlinga. En frostnatt kan gjøre stor skade. I haven er det fullt av frukt. Kuene går ute på jordene og rauter og vil inn. Haren skifter drakt og tar den hvite på. Dagene blir korte og nettene lange. En natt våknet jeg ved at stormen hylte og regnet pisket mot vinduet. Det var riktig høstvær. Jeg blev liggende våken og tenke på de som ennå ikke hadde fått avlinga i hus. En morgen var det aldeles hvitt ute av rim. Jorden var så hård. Nu var frosten kommet. Barna begynner å ta frem kjelker og ski og venter bare på at sneen skal komme. Skog-eierne blinker og tømmerhuggerne begynner.

Vi hører bråk av tunge trær som faller, og vi ser røken stige op fra tømmerkoiene. Endelig kommer sneen til glede for barna.

Forsommerstemning i Grasberget

Lite står att av husa i Øvre Grasberget nå. Naturen tar sitt tilbake. De morkne, aldersgrå tømmerstokkene er et eldorado for maur og annet småkryp. Lauvskogen trenger seg stadig lenger inn på tunet, og de mange steinrøysene i den bratte lia nedover mot Meitsjøen er snart helt nedgrodde. Lufta er varm og dampende; det anger av vår-råte. Nytt, grønt liv er i ferd med å dekke den vintergråe bakken. Hvitveisen strekker seg mot sola og gauken galer lenger opp i Brilleberget. I alle retninger er det milevis med tett skog.

En varm forsommerdag i 2002 fortoner stedet seg som en idyll for et svakt nostalgisk og relativt urbanisert nåtidsmenneske. Jeg hiver etter pusten og tørker svetten fra panna etter å ha forsert den siste harde bakken opp til tunet i et litt for optimistisk tempo. En varm, takknemlig tanke går bakover i tida til Knut, Ragnhild og ungene deres.

Knut Pålsen og Ragnhild Jonsdatter var husmannsfolk her fra 1722. De kom fra Opaker i Grue. De hadde giftet seg i 1713. Året etter fikk de dattera Marite, men hun «ble kvalt under moderens bryst, henvend en måned gammel». En ny Marite ble født i 1715, og i 1718 kom Olea – som senere skulle bli mi 5. tippoldemor – til verden. Pål ble født i 1720. Samme året som familien kom til Grasberget, ble Kirsti født, men hun døde før hun hadde fylt året. Senere satte Ragnhild enda fire unger til verden.

Andre finner før dem hadde ryddet plas-

sen, som til nød kunne gi utkomme for en familie. En kilometer lenger øst lå nærmeste nabo, Pasotorpet. Da vinden sto fra sørøst kunne de kanskje høre ungeskrik fra finnefamilien i Meitsjøtorpet. Senere ble det ryddet en ny plass noen hundre meter lenger øst. Den ble kalt Nedre Grasberget, og hit flyttet søster til Olea, Siri, med mannen Ola Kolbjørnsen. 65 år gammel overlot Pål Øvre Grasberget til deling mellom ungene på grunn av «Alderdom og derved følgende Svaghed». Takstmennene anførte at avlinga var «liden og ubetydelig». Av husdyr var det

Av Gunnar Nygård

en 15 år gammel hest, ei tre år gammel kvige og en to år gammel okse på plassen. Husa var gamle og i dårlig stand og ble taksert til 30 daler.

Det var fastboende i Grasberget til midt på 1800-tallet. Ei tid etterpå var det sæterdrift her, men etter hvert ble begge plassene liggende øde. Under annen verdenskrig gikk ei flyktningerute over Øvre Grasberget. Stien som flyktningene og de lokale losene fulgte er nå ryddet og merket.

Ute i Meitsjøen ligger Berntskjæret etter Bernt Johansen som druknet her ei sommernatt i 1835. Etter en fest ved Meitsjøtorpet var to flåter på veg innover mot Grasberglandet. Flåten som 50 år gamle Bernt Johansen var i kantret, og Bernt sank. Bare noen bobler steg opp. Marthea Andersdatter fra Bakkebråten ved Austvatn var blant dem som overlevde. Hun fløt på krinolinestakken, skal vi tro fortel-

lingen som har levd på folkemunne fram til i dag.

I motsetning til oss, som tilhører den såkalte dessertgenerasjonen på slekts-treet, utkjempet Olea og hennes familie på 1700-tallet en knallhard daglig kamp for å overleve i en alt annet enn idyllisk virkelighet. Det er godt å vite at de klarte seg og førte slekta videre. Så får jeg heller bære over med at Grasberget ikke faller inn under mobiltelefonens dekningsområde.

Den første tekstmeldingen skvetter ikke opp på displayet før ved Slåstadbråten på hemturen. Den svettblaute skjorta mi er tørr før vi passerer Kuggerud. Det er fint med airconditionlegg i bilen.

Ei ny vending vinterved

Enda en klaka «væstrangel» er det plass til på bukkerustningen før den erfarne skogsgubben slenger lekjeendingene oppå det store vedlasset. Han hekter «bjønnen» innpå og gjøler til så det riktig knaker i veden. Det er en svært så kald desemberdag, men ikke minst så uendelig vakker. Det glitrer som fra tusener av diamanter i snøen omkring, der den lave ettermiddagssola sender sine gylne stråler ut over det enorme skoglandskapet. En liten bris får den tørre nysnøen til å drøse fra de delvis snødekte grenene – lik penselstrøk som forandrer skogen til stadig nye og spennende motiver.

Den værbitte og godmodige sliteren retter ryggen litt og nører pipa. Han myser mot sola som har en riktig stri jobb med å holde den strie barten under den røde, krumme nesen fri for isperler. Den strenge kulda vøler ikke denne rause og sterke mangebarnsfaren. Hans paradiset på jorden er jo nettopp der i ville skogen uansett vær eller forhold. Foruten det å være småbruker er det skogen som er hans hovedarbeidsplass. Der stortrives han selv om arbeidsdagen kan være aldri så beinhard. Disse turene for henting av veden som var blitt hogd tidlig på sommeren, var rene lystturene i forhold til slitet med de svære stokkene, fra treet står på rot til stokken ligger på sagbenken eller farer dundrende nedover åa i damvatnet.

Det skarpe, men samtidig så milde blikket hans lar seg vende mot vedlunna som hart minnet betraktelig etter pålessingen. Vedlunna var nesten nedsnødd da han ankom stedet. Han bøyer seg og rasker

sammen restene av høyet som den trofaste arbeidshesten hans har forsynt seg av og dytter det inn i strisekken igjen. Noen godlynte ord til hesten og vennlig klapp på den brede halsen før høysekken slenges oppå lasset. Snøskuffa og øksa tres ned mellom vedstranglene, og nese-dråpen vris vekk med greppvotten. Så hektes tømmeraksa innpå en «lækk» på fremre «gjøling».

Hesten, som fortsatt har det varme hestekledet over ryggen, «skøtter» uthvilt og fornøyd bakover og ser at gubben snart er reiseklar. Helt aleine har de nok ikke vært der oppe i villmarken denne dagen. I skogens skjul har nok mang en nysgjerrig skapning fulgt med. Sporene i snøen rundt om røper noe av det. Men den rykende ferske lorten bak hesten lokker raskt fram noen småfugler fra sitt skjul, der de kvitrende slår seg ned i nærmeste grantre.

Med småpoffer fra pipa i munnviken henter gubben grima som hadde blitt hengt opp på bogtreet, og med flat hånd kommer bigslet på plass. Kledet dras vekk fra hesteryggen, brettes pent sammen og plasseres under høysekken. De kveilede tømmerne på skjek-enden gripes, og hesten rykker til. Med «Bergansen» på ryggen og et velvant byks havner den stødige hestekaren oppå den slunkne høysekken.

Så er enda et vedlass på veg hem fra skogen, denne gangen fra vedteigen i «Monskroken» helt oppe ved Jursjøen, ved grensen til Solør. Under klingende varsel fra «skåkbjella» bærer det friskt av gårde på den smale tømmervegen nedover mot Nysetra.

De ventende småfrosne fuglene oppe i

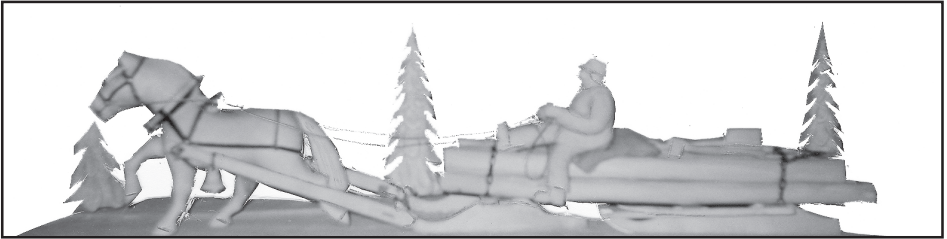
grantreet feier raskt ned på den etterlengtede «varmretten», hvor en aldri så hektisk nipping tar til. Der hesten hadde eti, finner de også noe småtteri å ha i seg. Noen bittesmå frø fra foret var gull verdt for dem.

Et par timer senere, heme på småbruket, hører de godt den sterke bjelleklangen i det den hvitrimede gampen kommer stormende nedover den bratte gardsvegen, for det store og tunge vedlasset skjøv

godt på. Velberget var både hest og kjørekar heme att.

I den store farten er det nesten bare så vidt hesten får «stant» ved den allerede så digre stabelen av langved, som etter vinteren skulle bli kappet opp for bruk ved neste vintersesong.

Den dyrebare veden ga slik en god varme til både liten og stor, og ikke å forglemme, under gryta hennes mor.

En Amerika-reise i 1948

Det å reise til Amerika har forandret seg mye siden de første emigrantene. I dag er det enkelt og raskt – du kommer dit på noen få timer. Vi vil fortelle om en reise i 1948. Det var før flyene hadde begynt å frakte folk alle steder. Da var det enten Stavangerfjord eller en lastebåt som var mulig framkomstmiddel.

Noen venner av oss, Olaug og Karsten Høeg hadde gjennom familiebekjentskaper fått tilbud om jobb i California. Bror til Karsten, Per, var sjøkaptein og både han og hans kone jobbet i Klaveness Shipping i San Fransisco. En av hennes sjef, mr. Bradford, eide tre rancher og ville ha et par norske agronomer til å bestyre en av disse. Både Hallstein og Karsten var jordbruksutdannet, så det var vanskelig å si nei takk til dette tilbudet. Vi bestemte oss, og vi forberedet oss på et fem år langt opphold i USA.

Sommeren 1948 var flere norskamerikanere hjemme på besøk i Odalen. Blant dem var Albert og Sigrid Morterud, Erik Østli og herr og fru Schøits som besøkte Østmoen. Schøits var i familie med Olaug og bodde i Brooklyn, mens Morterud og Østli bodde i hver sin forstad til Los Angeles.

Det ble en travel sommer og høst. Emigrasjonsvisum måtte ordnes, og vi måtte gifte oss. Den 18. september hadde vi dobbeltbryllup i Mo kirke. Den 2. oktober startet reisen. Bradford hadde ordnet med

På bryllupsdagen i 1948: Olaug og Karsten; Aase og Hallstein.

plass for oss på en lastebåt fra Trondheim. Det var litt rart å reise fra alle sine den gang. Man kunne ikke komme hjem igjen på kort tid slik som i dag.

Første del av reisen gikk med tog fra Eidsvoll til Trondheim. Derfra måtte vi ta drosje til Buvika, der båten lå. Kapteinen hadde familie og venner på besøk, og vi fikk derfor ikke komme ombord. Han sendte oss tilbake til et hotell i Trondheim. På veien tilbake til byen blåste en av Aases kofferter av taket på drosjen, og den ble ikke funnet igjen før et par dager senere, en time før vi skulle dra ut til båten igjen. En dame hadde vunnet kofferten i veggrøfta. Utenom sjøsyke, var dette det eneste uhellet vi hadde på turen.

Fra Trondheim skulle båten til Narvik for å hente malm. Vi fikk en urolig natt over Folla. Båten var tom, så den slingret voldsomt. I Narvik ble vi 3-4 dager. Turen over Atlanterhavet skulle ta 14 dager, men slik ble det ikke. Vi møtte et forferdelig uvær. Båten sto i stampe og måtte legge

Av Aase og Hallstein Sletten

om kursen. Vi var seks passasjerer ombord, og alle unntatt Hallstein ble sjøsyke.

Olaug og jeg holdt nok køya lengst. Maskinisten var en ekte, gammel sjømann som likte å erte oss landkrabber. Vi opplevde sjøen på sitt verste og fikk lære sjømannslivets harde realiteter. Vi så blant annet hvordan en sjøsyk 15 år gammel førstereisgutt fikk sin lærdom. Det var i sannhet ingen «kjære mor».

Turen tok 18 døgn. Vi kom til Baltimore den 29. oktober, en fin høstdag. Vi ble nøyse undersøkt da vi kom i land, og en drosje kjørte oss til nærmeste bussterminal. Vi hadde kjøpt billetter med Greyhound som skulle ta oss fra kyst til kyst. Første stopp ble New York, der vi besøkte Schøits. Turen til New York ble en stor forandring fra båtreisen; trafikken, lysre-

klamen og det pulserende storbylivet. Selv om det var midt på natten, gikk folk og handlet. Karsten var den eneste av oss som snakket engelsk, så han måtte ordne opp med telefon og alt.

For å komme til Brooklyn måtte vi ta undergrunnsbanen. Det hørtes ikke enkelt ut, men en tysk mann fulgte oss og hjalp oss slik at vi kom på riktig tog. Det var stor glede da vi møtte fru Schiøts da vi kom opp fra undergrunnen klokka halv fire om morgenen.

Vi var i Central Park, så en ballettforestilling i Radio City Hall og besøkte kirken der Schiøts var prest. Siste dagen var vi med til Long Island, der grunnsteinen til en ny kirke ble lagt ned. Der fikk vi for første gang oppleve et gospelkor med negre i hvite kjortler. Sang og framføring gjorde et sterkt inntrykk på oss. Slike kor

Aase og Jenny på besøk hos Albert og Sigrid Morterud i juli 1952.

hadde ennå ikke kommet til Norge. Neste stopp var Chicago. Der prøve vi å ringe til noen odølinger som Olaug kjente, men de var ikke hjemme. Etter et døgn reiste vi videre, og etter korte stopp i Salt Lake City og Las Vegas kom vi fram til Los Angeles. Bussturen tok tre dager og tre netter. Stolene var regulerbare, så de kunne brukes som seng. Hver kveld fikk vi puter og pledd. Sjøførene ble byttet etter hver fjerde time. De sang og fortalte historier. Vi forsto ikke så mye, men vi lo med når de andre lo.

Vi fikk med oss noen spesielle opplevelser på bussen. På vegen mellom New York og Chicago ble all trafikk stoppet på ei lang bru. Inn i bussen steg en stor, kraftig politimann med en stor revolver i høyre hånd og med pekefingeren på avtrekkeren. Han gikk sakte bakover i midtgangen og stirret intenst på hver eneste passasjer. Han fant ikke noe mistenkelig

og forlor bussen. Vi fikk senere vite at tre farlige forbrytere hadde rømt fra et fengsel i nærheten. Episoden gjorde et sterkt inntrykk på oss. Vi var ikke vant til slikt hjemme i Norge.

En annen hendelse av en annen karakter: Vi hadde forhåndsbetalt bussbillettene i Norge, men utgifter til mat og andre småutgifter måtte ordnes i dollar. Det hadde vi lite av, og vi måtte være sparsomme. Bussen hadde sine faste stopp for bespisning. Så fort bussen stoppet ved spisesteder, strømmet folk ut for å få seg mat. Vi fant ut at vi kunne spare litt penger hvis vi kjøpte brød, pålegg og melk i vanlige butikker. Mens de andre passasjerene strømmet ut for å kjøpe kafémat, satt vi igjen inne i bussen. Hallstein skar brød med morakniven, og det gjaldt å spise og rydde bort maten igjen før de andre kom tilbake. I ettertid har vi fire hatt mye moro når vi har gjenopplevd

Karsten og Hallstein i arbeid på ranchen, derdet var 130-140 mjølkekuer.

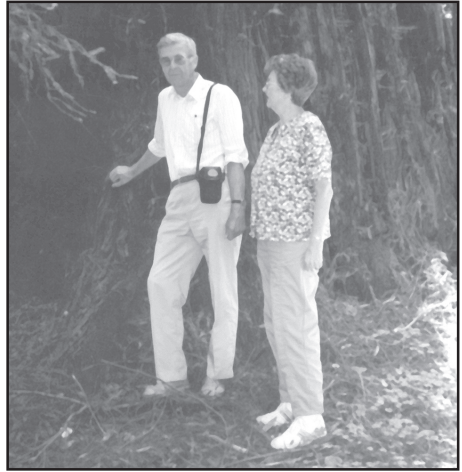
dem mange pussige episodene under matpausene.

Vel framme i Los Angeles ble vi møtt av Erik Østli og hans niese Berta. Da var det godt å få komme i hus, snakke norsk og ikke minst høre odalsdialekt. Oppholdet hos Østli og Morterud ble uforglemmelig. Begge familier hadde store, fine hus. Mens vi bodde i California, besøkte vi dem et par ganger.

Nå sto den siste etappen igjen, til San Fransisco. Vi kjørte kystruten langs Stillehavet, en fin tur i seg selv med kjente byer som Santa Barbara og Monterey. I San Fransisco møtte vi Bradford, som ble vår sjef de årene vi var der borte. Han kjørte oss nordover til Mendocino County, der vi ble boende på et motell i byen Ukiah i fjorten dager før vi kom på ranchen. Det var blitt langt ut i november, og juleforberedelsene var allerede i gang. Det følte rart. Det var strålende solskinn og brunsvidde marker. Det var vanskelig å få julefornemmelser, men julesangene ga oss litt hjemlengsel.

Ranchen lå i Potter Valley, et herlig sted der vi fort fant oss til rette. Vi fikk mange venner de årene vi bodde der. Potter Valley var et stykke «western». Det var ikke langt mellom cowboyene, og dalen hadde også et eget indianerreservat. Hvert år ble det arrangert rodeo. Hele dalen var med på festlighetene, og vi hadde mye moro de dagene det sto på. Der fikk mange dristige cowboyer prøvd seg.

I California var det mange fredede nasjonalparker. En av dem som lå nærmest oss var «State Park of California». Den inneholdt en masse kjempestore Redwood-trær. Noen av disse var omkring 4000 år gamle og hadde et tverrmål på 3-4 meter. Det ble flere turer dit mens vi bodde der borte.

Aase og Hallstein tilbake i redwood-skogen i 1992.

Etter nesten sju år bestemte vi oss for å reise hjem. Olaug, Karsten og Per Hans reiste året før oss. Vi hadde fått to barn, Jenny og Stein Ola. Så det var med forventning vi startet reisen hjem. Vi hadde sendt noe med lastebåt, og så pakket vi Chevroleten full og kjørte fra kyst til kyst igjen, men denne gang i motsatt retning. Den gang var det verken bilbelter eller spesielle barneseter i bilen. I ettertid har vi tenkt mye over dette, det var en lang reise med to små barn, men alt gikk bare bra. Vi fikk en fin tur hjem, men denne gang var vi blitt noe amerikanske av oss. Fra New York ble vi med Stavangerfjord hjem til Norge. Der møtte vi alle våre kjære igjen, og det var en stor dag for oss alle sammen.

Vi har vært over igjen tre ganger, men det har vært med fly. Men opplevelsene du får blir ganske like på alle flyplasser verden over. Inntrykkene vi fikk av Amerika i 1948 var store i forhold til Norge den gang. I dag er det nok like stor velstand her – kanskje bedre.

Butikk uten elektrisk strøm - midt i forrige århundre

Det er rart å tenke tilbake. Da jeg i min tidlige ungdom, sammen med min yngre søster Målfrid (nesten 16) flyttet til Trøftskogen og jeg leide butikken av Erik Trøften sommeren 1949, var det ikke elektrisk strøm på «skogen». Strømmen kom først i 1952. Butikken var den gamle tømmerbygningen som ligger nedenfor kapellet.

Det var uvant å begynne med parafinlamper. I taket hang det en 14 lanners rundbrenner, som lyste ganske bra. På skrivebordet sto det alltid en 7 lanners flatbrenner, som bruktes hvis en skulle i kjelleren eller på lageret.

Det var få hjelpemidler, spesielt når det ikke var strøm. Vekta i butikken var av den gamle gode typen som het stangvekt. På lageret var det ei stor loddvekt på gulvet. Kassa-apparat hadde vi ikke, men ei trekasse som det hadde kommet vektlodd i, fungerte meget bra. Det var lemmer for vinduene, og de ble hengt for hver kveld.

Det var naturlig nok stort salg av parafin, for det meste på fem liters kanner. Den ble pumpet opp fra 200 liters fat. Som en naturlig følge av parafinsalget ble det også solgt en god del lampeglass i størrelser mellom 5 og 14 linner.

Vareutvalget, selv på et lite sted som «skogen», var variert. Foruten matvarer hadde vi kraftfor til husdyra, hesteko og redskap, bensin, såvarer, gjødsel og gum-

mistøvler. Det var også gaveartikler, glass og stentøy.

Innkjøp av varer ble ordnet over telefon eller ved besøk av «reisende». Jeg husker spesielt ett firma fra Oslo, Ole Lies Eftf., som solgte kolonialvarer. Selgeren kom bestandig på tråsykkel.

Dyr var det nesten på hvert bruk. De som hadde kuer, leverte smør til smørbitlen som kom hver onsdag. Siden dette var i 1949, og bare fire år etter at krigen var slutt, var det fortsatt rasjonering på en del varer. Det måtte «klippes merker» for å få kjøpt kaffe, sukker, raffinade, melis, sjokolade og alle typer melvarer og margarin. De som ville kjøper kraftfor, måtte sende inn søknad med oppgave over besetningen. Kraftforanvisning ble da utstedt av forsyningsnemnda og sendt kunden.

Det var gunstige priser på alt kraftfor. For eksempel kostet 50 kg maisgrøpp 17,50 per sekk. Sildemel og linnemel var noe dyrere. Det samme gjaldt alle typer matmel. Hvetemel og margarin var også veldig billig. Alt dette skyldes prissubsidier fra staten.

Det var helt annerledes å handle på den tiden. Det ble skrevet regning som ble summert i hodet. Ingen varer var ferdigpakket – alt måtte veies opp etter behov. Hvitost; nøkkel og gauda kom i store runde oster som det ble skjært av etter kundens ønske. Snittflaten hadde lett for å sprekke. Dette var naturlig, men det hjalp å

smøre smør på snittflaten. Varer som måtte stå kjølig, ble om sommeren oppbevart i kjelleren. Dette gjaldt spesielt ost og margarin. Varer som måtte veies opp, var i skuffer bak disken.

Det tok noe lenger tid å gjøre en handel den gang, men alle hadde bedre tid. Det ble slått av en prat mens man handlet, og du fikk en på alle måter bedre kontakt med kundene.

Det var ikke mye ekstra til julehandelen, men nøtter og appelsiner var gjevt. Appelsiner kom i trekasser med 3 rom. Jaffa var søte, de spanske var sure, men billigere. Rosiner og svisker med stein kom løspakket i store trekasser. Som i dag var tørrfisk tradisjon, og det ble solgt både sei og torsk. Sei var billigere, god i smak, men mørkere, så det ble derfor brukt lesket kalk under utvanningen for å få fisken hvitere. Torsken var større og lysere, men den var dyrere å kjøpe.

Dessuten var det litt salg av sigar, som på den tiden ikke ble solgt ellers i året. Jeg husker at jeg før jul spanderte sigarer, så kundene kunne røyke i butikken for å få «godlukt» og dermed en eim av høytid.

Det var vanlig med hvit jakke i butikken, og blyanten hadde fast plass bak øret.

På etterjulsvinteren var det bra salg av hel sløyd torsk og storsild, som kom i 25-kilos kasser fra Karl A. Jensen i Oslo. Jeg husker at storsilda var veldig billig. Den var populær, og jeg hadde inntrykk av at alle likte sild. Salt sild var salgsvare hele året og kom i store tretønner.

Det bodde ganske mange på «skogen» på denne tiden. Jeg husker folketellinga i 1950, da var det 126 fastboende. Om sommeren kom det en del «bifølk», som vi kalte dem, så da var folketallet betydelig

større. Noen kunder kom det også fra Spitalen i Stange. Jeg husker en «spitøling» som brukte mye snus. Han kjøpte ti esker om gangen.

I februar 1951 kom det kolossale snømengder. Vegen til bygda snødde igjen, og «skogen» var isolert i en lengre periode. Varehenting fra bygda måtte derfor skje med hest. Av regnskapet ser jeg at jeg betalte 30 kroner for en tur til bygda etter varer (hest og kar, det tok hele dagen). Det kom etter hvert brøyteutstyr fra Hamar som tok vegen opp igjen. Til vanlig ble vegen til bygda holdt oppe med en stor treplog, som ble dratt av seks hester med karer fra «skogen». Turen tok to dager med overnatting på Trøften.

I Svarverud var det satt opp lagerhus som kunne huse varer som kom og varer som skulle sendes. Dette ble benyttet av alle på «skogen», og ikke minst butikken. Svarverud var knutepunktet, spesielt på vinterstid. Det var Sina, Per og Marie som bodde der og som hadde nøklene til lagerhuset.

Posten kom tre dager i uka. Det var Ole E. Bunes som var postbud. Om sommeren brukte han sykkel, men om vinteren måtte han gå eller bruke ski.

Da den elektriske strømmen kom i 1952, var det stor stas. Alle hadde behov for elektriske artikler som strykejern, kokeplater, lysekroner, lampetter og varmeovner. Salget av slike varer var betydelig. Radioer solgte jeg også noen av. Jeg var flere turer i Oslo hos Wingers Elektriske og foretok innkjøp. Dette var skikkelig moro.

Det var fortsatt skole på «skogen», i «Vester» like bortenfor kapellet. Frelsesarmeen var mye på kapellet og hadde møter, juletefester og andre tilstelninger. Ellers var sanitetsforeningen veldig aktiv.

Lokalet Skogvang ble ikke så mye brukt, men den 22. mars 1952 var det stor lysfest med bevertning. Blant gjestene var ordfører Gulbrandsen og driftsbestyrer Albrethsen fra elektrisitetverket. Det ble opplyst at Trøftskoglinjen kom på 140.000 kroner, hvorav 30.000 ble gitt i bidrag fra staten. Resten ble dekket av Nord-Odal kommune. Oline Midtsund hadde skrevet prolog i anledning dagen, og Gravli-musikken spilte til underholdning og dans.

Når jeg tenker tilbake på tiden på Trøftskogen, var det en fredelig og fin tid som jeg er glad jeg fikk med meg.

Jeg har tatt vare på prologen som ble skrevet til lysfesten for 50 år siden og lar den bli med her:

Mens snøtunge graner rundt Skogvang står vakt
– månen glir frem – hilser til dem
som priste dens lykte så mangen en gang –
var kjær uti Trautskogens fang –
går festen av stabelen på Skogvang i kveld.
I festrus vi samles i lysskjærets vold.
Velkommen til festen – i kveld gjør vi stans.
Velkommen i lysflommens glans.

Vi gikk her og undret og tenkte så smått,
har de oss glemt – var det blott skjemt.
Vi fulgte nok tiden og måtte gi tål,
men strålende gikk det mot mål.

Og derfor hver skoging i kveld går til fest,
med innbudte hjelpere som hedersgjest.
Velkommen til festen på Skogvang her nord,
se lysflommen over vårt bord.

Vi takker hver enkelt fra først og til sist,
for hva de gav – møtte vårt krav.
Fra høyeste instans – til tråden kom frem,
elskverdige folk i vårt hjem.
Vi hilser dem alle – honnør skal de ha,
for solid arbeid, og alt ble så bra.
Vi kan ikke skildre vår glede i ord,
begeistring er vår den er stor.

En lysning så vakker mot himlen i nord
fra bygda vi ser – gleden seg brer
én urett er godtgjort – og linjen kom frem.
Stor glede i Trautskogens hjem.
Vi hilser dem alle, hver kvinne og mann.
Til lykke og takk for de alltid holdt stand.

Hurra for de gamle – hurra for de små.
De jubler på Trautskogen nå!

Bak snøtunge graner i vinterens prakt
månen glir frem – ser etter dem
som sviktet så voldsomt med ny konkurrent,
men verden den er jo forventet.
Dog plutselig fram – i strålende glans
den kløver hver sky – for å gjøre en stans.
Mot Skogvang en vemodig tanke da slår,
der festen av stabelen går.

Hurra for de gamle – hurra for de små,
de jubler på Trautskogen nå!

Som grindgutt på Morterusruta

Verden har blitt mindre, sies det. Utferdstrangen blir større og større. I underkant av en time er man på Gardermoen hvor fly tar deg med ut i den store verden på kort tid. Da fortonet det seg annerledes for en smågutt på Knappergar'n i 1946. Han skulle også ut i den store verden – helt til Skarnes! Smågutten var nemlig så heldig at han hadde en onkel som het Oddmund, og han var sjåfør på Morterusruta. Han trengte en til å «lætte opp grinner» langs vegen til Skarnes.

Etter en tilnærmet søvnløs natt, opprant dagen med en nesten utholdelig spenning og forventning. Tenk – i dag skulle det store skje. Smågutten skulle få se storbyen Skarnes og noe dom kalte lokomotiv som gikk på skinner. Og han som ikke hadde vært lenger sør enn Mokjerka da han ble døpt.

Onkel Oddmund kom i sin Harley Davidson med sidevogn for å hente gutten. Hjemlengselen begynte allerede i Vangbakken da smågutten snudde seg i sidevogna og så Knappergar'n begynte å få et horisontalt preg. Men da bussgarasjen til Tor Morterud kom til syne, måtte hjemlengselen vike plass for spenningen. Her startet onkel Oddmund opp bussen – en Daimont, som nettopp hadde kvittet

seg med generatoren til fordel for bensin.

Smågutten fikk sitte på fremste sete, for han skulle jo ut og åpne grinder, og de var det mange av. Den første var ved Granholt på vegen ned mot Mokjerka. Ruta fortsatte så oppom Fjellhaug og kjøpmann Hans Haug ved Thonerro-vegen for å snu. Dermed bar det nordover til Knapper igjen og østsida ned til Garvik – Austvatn – Kuggerud – Slåstad og ut på riksvegen ved Strøm. Under turen var det mange som steg på, og også noen som sto langs vegen og spurte om onkel kunne handle noe på Skarnes. Mens Skarnes kom til syne, og bussen smøyde seg inn på den store brua, tenkte smågutten at «denna åa er jammen mie større enn Juråa»!

Storbyen gjorde sterkt inntrykk på smågutten som hadde løpt ut og inn av bussen og åpnet nærmere 20 grinder på en totimers busstur. Onkel Oddmund hadde som nevnt en del huskelapper i den store pengeveska si. De skulle minne ham på alle gjøremålene som skulle utføres på Skarnes.

Smågutten holdt godt i hånda til onkel da de gikk rundt i storbyen. Her var det mye folk og attpå til flere biler, ja mange flere enn på Knappergar'n. De var i flere butikker og hentet varer, og til slutt var de på apoteket og hentet medisinpakkene som skulle leveres i butikkene på hjemturen. «3ganger daglig» stavet smågutten på ei av pakkene. Så var det å hente gods som var kommet med toget. Selvfølgelig ble gutten litt forfjamset da et stort svart uhyre kom inn på stasjonen med

mange vogner etter seg, hvor folk gikk på og av. Der måtte dom fyre fælt, slik som røyken sto opp av pipa. Og ut av ei vogn spratt det en fin kar i dress med gullknapper på, og med et flagg som var grønt og blåste i ei fløyte, men da gikk toget, au!

Varene som skulle være med fra jernbanestasjonen var mjølsekker, sykler, kasser og et plogskjær som en i Austvatn skulle ha. De store tingene fikk plass på busstaket og i bagasjerommet, mens medisinpakker og andre småpakker ble lagt framme ved siden av onkel. Jo da, bussen hadde mange oppgaver ut over det å frakte folk.

Før avreisen fulgte onkel smågutten til baker Engebretsen i en liten butikk på hjørnet. Smågutten hadde nemlig fått 50 øre av a bæssmor Sæther dagen før, og nå skulle han kjøpe «götteri». Det ble en stor pose med wienerbrød og et kremmerhus med melisklomper som ble konsu-

mert på hjemturen innimellom pålagte tjenester fra onkel Oddmund.

Flere av passasjerene var kommet med toget og skulle videre oppover langs østsida av Storsjøen. De som skulle til Oppstad og Sand kjørte med Hagen-bussen til Bruvoll. Når passasjerene skulle stige av, betalte de til onkel, som hadde ei stor pengeveske rundt halsen – den var mye, mye større enn «svenskepingen hass far», tenkte gutten.

Under kjøreturen hadde han også studert skiltene som sto over frontruta. Det var klundersomt å lese, men han hadde da gått første året på Knapper-skolen, så han stavet seg fram: «Røyking forbudt» og «Spytt ikke på golvet». Tankene ble raskt avbrutt da bussen stoppet hos Thoner'n på Slåstad. Der skulle det leveres ei medisinpakke og ei pakke med ullgarn fra spinneriet på Skarnes. Etter hvert ble det mye inn og ut av bussen, for

grindene kom tettere jo lenger nordover vi kom.

På «Det glade hjørnet» gikk det mange av, og i Kvisla likedan. I butikken der ble det levert medisinpakker, to sykler og ei margarinkasse med glasstøy. Ferden fortsatt til Kuggerud og til Austvatn der plogskjæret skulle leveres. Videre til kjøpmann Ole Sæther med ei småpakke og en pappeske med levende kyllinger. Hos Ole Dammen fikk smågutten lov til å løpe inn med et sykkelkjede og tre sykkeldekk med slange. Så, etter noen hundre meters kjøring, fikk han øye på Mokjerka og skjønte at «hematten» nærmet seg.

Etter at onkel Oddmund hadde vært innom Brødrene Ruud i Garvik, var neste besøk i Bergstuen Landhandleri. Her skulle det leveres ei barnevogn og to rivskafter. Og så – var smågutten på Knappergar'n igjen til stor glede for mor hans som sto på kafetrappa og tok i mot ham. Før onkel Oddmund dro videre oppom Fjellhaug, fikk jeg 50 øre av ham som takk for hjelpen. Du verden så lykkelig smågutten var! Tenk å få bli med ut i den store verden, og attpå til få betalt! Hva pengene skulle brukes til? Jo, ble det en Skarnes-tur til, skulle han kjøpe wienerbrød og melisklomper.

Tor Morterud drev busstrafikk mellom Skarnes og Mo i 46 år, helt fram til 1960-åra. De første bussene bygde han og broren Erling sammen med Nils Dagfinrud i Sand. Bildet viser en av disse bilene, en Daimont som var i drift fram til første på 1950-åra. Oddmund Eier, som er avbildet foran bilen, var en av flere sjåførere som kjørte for Tor Morterud på den tiden.

Slalom i Knapper - utfor i Garmisch

Ennå mens alpinsporten var ung i Norge, ble det arrangert slalomrenn i «Bærjlin» i Knapper, Nordre Odalen. Det er det ikke mange som husker eller veit!

Fra boka «Skiløbning» (1922) siterer vi: Slalaamen var datidens (1880-tallets) kunstpræstasjon. Men saa blev den ogsaa lagt efter aller kunstens regler ut over ufser og kneiker, gjennem skogholt og over skigarder, i sving og i stup. Det gjaldt at være snarraadig. Løperne maatte snart hoppe over skigarder og holt, og slippe sig ut over høie kanter, snart huke sig ned under lutende trær. Det var et bekjendt kunststykke at staa de bratteste bakker med en fuld ølskaal i haanden, uten at spille en eneste draape.

Den første norske, moderne slalomkonkurransen fant sted i Tryvannskleiva (Oslo) på seinvinteren 1933, og snauett tre år senere var det altså duket for «landsrenn» i Knapper, uten «en fuld ølskaal i haanden», skulle vi formode.

Resultatlista har vi sakset fra Inlands-posten 24. februar 1936. Vi merker oss at vinneren var utabygds fra (Bondeungdomslaget og Kongsvinger IF hadde med deltakere) og at kjøpmannssønnen Anders Sæther hadde raskest tid av de lokale. Karine Sæthern (seinere gift Skogstad) fra Bergsetergrenda var best i kvinneklassen. I tillegg til alpint ble et konkurrert i både langrenn og hopp.

Fra kjøkkenvinduet på Borge skuer Fredrik Knapper (født 1920) mot bakkene nedenfor Mellomberget, hvor han vant hopprennet som 16-åring i 1936. (Dessverre døde Fredrik denne sommeren, tre måneder etter at han ble intervjuet)

Lærer Thorbjørn Berg fra Fjeld skole i Thonerroa, samt doktor Reidar Løfsgaard var sekretariat-ledere. For anledningen var det strekt telefonledning fra Mellomberget til seika ved Elim, for korrekt å kunne registrere utkjør og målpassering. Stevnekontoret var på «Kafeen» på Knappergard'n. Det var innhentet hjelpemannskap fra Luftforsvaret, som på den tida hadde vinterøvelse på Storsjøen.

Omtrent samtidig med den store skida- gen i Knapper, var verdens fremste vinteridrettsutøvere samlet til olympisk duell i Garmisch Partenkirchen i Hitler-Tyskland. Der ble det også konkurrert i alpint, men bare i utforrenn. Laila Schou Nielsen og Birger Ruud tok hver sin gullmedalje for Norge. Begge ville trolig vunnet også i Knapper – om de hadde deltatt.

Slalåmrennet i Nord-Odal.

Asbjørn Larsen, BUL, beste-
mann.

Slalåmrennet i Knapper, Mo i Nord-
Odal, igår blev meget vellykket med
god tilslutning av løpere og publikum.
Løipa var omkring 400 meter med et
fall på 120 meter og med 18 porter.

Terrenget er flott og mulighetene
for slalåmløiper mange.

Resultatet blev:

Klasse over 32 år:

1. Harald Bergh, KIF	86.8
2. Tormod Spilhaug, Mo	100.4
3. Agnar Spilhaug, Mo	101.3
4. Herlof Dannevig, KIF	113.5
6 deltagere.	

20—32 år*

1. Asbjørn Larsen, BUL	76.4
2. Anders Sæther, Mo	77.0
3. Asbjørn Holth, KIF	78.6
4. Gunnar Engen, Mo	79.8
5. Sigurd Fulland, KIF	81.2
6. Johan Avik, KIF	81.5
7. Reidar Dalen, Mo	85.9
8. Otto Bjørnstad, Mo	90.9
9. Per Flenmoren, Mo	92.1
10. Erling Berg, KIF	95.8
11. Stener Bjørnstad, Mo	108.8
21 deltagere.	

Under 20 år:

1. Kristian Walby, KIF	82.4
2. Trygve Gundahl, KIF	82.5
3. Olaf Harestad, Mo	86.0
4. Rolf Andresen, KIF	93.8
5. Arne Engen, KIF	100.2
6. Per Bråten, KIF	112.1
13 deltagere.	

Disse tre klasser kjørte løipa to
ganger. Martin Lind, KIF, hadde be-
ste omgangstid, 37 sekunder.

Damer:

1. Karine Sæthern, Mo	36.5
2. Kirsten Johnsen, KIF	39.8
3. Gerd Rovelstad, KIF	43.0
4. Lisbeth Bjørnstad, Mo	44.8
5. Tordis Jahnsen, KIF	47.0
6. Lilly Nordberget, Mo	55.8
7. Vessa Walby, KIF	58.0
11 deltagere.	

Gutteklassen:

1. Willy Botner, Mo	35.1
2. Ole Engen, Mo	39.6
3. Agnar Engen, Mo	54.5

Dame- og gutteklassen kjørte en
kortere løipe og bare en gang.

Tidtagere var Einar Engh, KIF, og
lærer Berg, Mo.

Videre arrangerte laget 17 km. lang-
renn, hvor resultatet blev:

1. Osvald Hemstad, Mo. 2. Ole
Grinden, Mo. 3. Olav Finsrud, Mo. 4.
Peder Bjørnstad, Mo.

Og hopprenn, hvor resultatet blev:

Under 15 år: 1. Kjell Botner, 2.
Robert Bjørnstad. 3. Asbjørn Reine. 4.
Reidar Myrer. 5. Leif Botner.

15—17 år: 1. Fredrik Knapper. 2.
Ole Sandmo. 3. Oddvar Dalsrud. 4.
Otto Finsrud.

17—20 år: 1. Hans Bergersen. 2.
Helge Smedholen.

20—32 år: 1. Hakon Mathisen. 2.
Olaf Berntsen, Sand. 3. Oskar Sand-
bæk. 4. Per Engen.

❁ ❁ ❁

Den gang det var skole i Fjell

Dette bildet er fra 1906 og viser den gamle skolestua i Fjell. Etter at den nye bygningen til høyre ble satt opp i 1903, ble skolen flyttet opp på 2. etasje, mens 1. etasje ble brukt som lærerbolig. Den gamle skolestua ble senere flyttet og satt opp på Brederud i Tonerroa. Vi ser også fjøset og låven til venstre, for det var vanlig på den tida at læreren også drev husdyrhold og jordbruk.

I 1860-åra kom den såkalte Landsskoleloven som påla alle kommuner i landet å bygge faste skolehus. Dette førte til at Nord-Odal kommune måtte erverve plasser til bygging av skolehus rundt i distriktet. Slik også i Fjell skolekrets. Her ble det skylddelt et område fra Mellom-Fjell i 1869, og den første skolestua ble dermed bygd her. Tiden med omgangsskoler som da hadde holdt til på Sjø-Thoner og Skulstadvad, var over.

Det har vært tre skoler i Fjell. Det første skolehuset ble satt opp i 1860-åra og senere flyttet til Brederud da den nye skolen og lærerboligen ble bygd i 1903. Så i 1918/1919 kom den tredje skolen som ble satt opp 50-60 meter lenger nord. Her var det skole helt fram til sentraliseringen i

1962, men framhaldsskolen holdt til her til 1970. I dag blir skolehuset brukt som grendehus. Den gamle lærerboligen er frafrelt og benyttes som privatbolig.

Ifølge bygdeboka har følgende vært lærere ved Fjell skole: Andreas O. Spillhaug og Børre Haug var lærere her før Anders Hæreid tok over fra 1908 til 1918. Sofie Engen (1907-1910), Ragna Paalserud og Kristine Hoel (1910-1917), Torbjørn Berg (1918-1945), Johan Stomnås (1945-1948), Reidar Grøholt (1949-1953), Odd Langseth (1954-1958), Arne Skolbekken og Arne Svein (vikarer 1958-1959), Svein Erik Overein (1959-1962), Håkon Seberg (1960-1961). Lærerinner: Brynhild Berg (1918-1945), Gerd Dahl (1944-1945), Kirsten Mobråten (1946-1952), Solveig Nordseth (1952-1960), Grete Randi Sund (1958-1959), Torun Aas Seberg (1960-1961).

Av Sverre Eier

Her er skoleelevene i 1904 avbildet i nordveggen på det gamle skolehuset i Fjell:

Første rekke fra venstre: Anna Myrer, Kristiane Kjølbråten, Gudrun Kjølbråten, Ole Struterud, Einar Arntzen, Hans Sillerud, Bjarne Smedholen. Hemming Kolstad og Hans Smedstad.

Andre rekke fra venstre: Berte Fjeldshagen, Anne Thoner, Kårda Smedstad, Ragna Thoner, Kåre Smedstad, Markus Ruud, Oskar Dalen og Arvid Bratlie.

Tredje rekke fra venstre: Mari Thoner, Aslaug Tronsrud, Minni Myrer, Marie Sillerud, Arnt Dalen, Hans Nybråten, Torstein Ruud, Ole Myrer og Hans Haug.

Fjerde rekke fra venstre: Sina Struterud, Lovise Dyrhagen, Karen Kolstad, Borghild Fjeldshagen, Kristine Ruud, Einar Thoner, Kåre Haug, Jacob Bratlie, Anders Arntzen og Per Fjeld.

Femte rekke fra venstre: Natalie Smedstad, Tora Bratlie, Mathilde Myrer, Ragna Fjeldshagen, Hans Struterud, Olav Gravlien, Harald Smedholen, Gustav Fjeldstad og Alf Fjeldshagen.

Sjette rekke fra venstre: Tore Thoner, Klara Lillethoner, Else Kolstad, Alfred Strand, Oskar Smedstad, Jacob Arntzen og Einar Thorsrud. Til høyre står lærer Børre Haug. Bildet er utlånt av Ola Kolstad.

Klaus og Knut

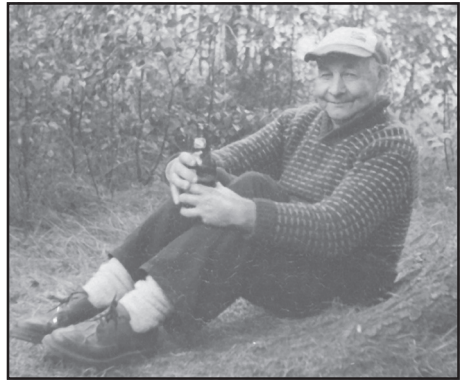
I noen få år av min barndom var jeg så heldig å få kjenne to «originaler». Klaus var den eldste av de to. Han døde mens jeg var lita jente, men jeg husker ham godt. Den vesle stua hans står fortsatt nede ved elvekanten.

Klaus var min mormors onkel. Han var aldri gift, men bodde alene i den vesle stua på eiendommen til mormor og bestefar. Han pleide å gå til landhandelen Sæther på Knapper. Dit kom det pakker med små askebegre, lysestaker, skjeer, gaffler og annet småtteri som han gikk rundt og solgte. Han krevde ikke mer av livet enn å få vandre rundt på denne måten.

Av og til fikk han unggutter i bygda til å kjøpe med noen pils til seg – slik slokket han vel noen av de sorgene han måtte ha. Og det skulle bare en halv pils til så begynte han å synge inne i stua, og ofte kom han ut og tok resten av pilsen på en stubbe ved elva.

Da jeg var fire-fem år, fikk mormor arbeid som hjemmehjelp hos Klaus. Han hadde blitt syk, fikk jeg høre, og klarte seg ikke sjøl lenger. Etter ei stund kom han på aldershjemmet der han liksom visnet bort og døde kort tid etter. Men i mitt hjerte ble aldri den snille, gamle originalen borte. Etter som jeg vokste opp, forsto jeg mer og mer hva for en fin mann han var, og hvor selvstendig og sterk han måtte ha vært.

Jeg sier ikke at det ikke finnes originaler i dag, men mange er det ikke. Noen tror de er det, hvis de snakker et «sært» språk, slenger på seg noen kjortel-lignende klær og kanskje til og med prøver å

Klaus Skyrud

gå spesielt. Men det skinner fort gjenom om de virkelig lever slik de «ter» seg.

Knut lærte jeg bedre å kjenne; han levde til jeg ble noe eldre. Knut var min bestefars bror og den snilleste mannen jeg kan huske å ha møtt. Han var den av mange søsken som ble boende igjen alene i det gamle barndomshjemmet på Moa; Berglund – et par kilometer øst for Skyrudssaga.

Knut var ungkar hele livet, ganske underlig, for i tillegg til å være så hjertens snill, var han en stram kar med tykt, bølgete hår og rak rygg. Jeg vet ingen som det var så lett å gjøre glad som ham. Hjemme hos seg selv spiste han nesten bare makrell i tomat, men noe av det beste han visste var sjokoladecake og det hvite fettete rundt turistprovianten. Mormor pleide å skjære bort det fettete og legge det på ei skål i kjøleskapet til Knut kom.

Når han kom på besøk, var han som regel full, men han satt like stram på kjøkenstolen. Han bare smilte til meg og spurte om jeg kunne blande et glass med rød

saft. Rød saft pleide jeg å bære ut til bestefar, Knut og de andre karene i slåttonna. Jeg fikk blande saft i ei blå mugge, og mormor sendte med meg noe hun kalte «ølglass», for meg var det vanlige mjøkeglass med en litt brunlig farge.

Noen av slåttekarene skulle ikke ha saft, sa de, men Knut ville ha. Han drakk mange glass og skrøt av safta uansett om jeg hadde målt opp så det nesten bare var råsaft eller av og til lignet vann med litt rosa konditorfarge.

Knut hadde en svart sykkel som lente mot en gammel garasjevegg ute på tunet da han var på besøk. Med en gang jeg så sykkelen, løp jeg inn for å prate med Knut. Mange sa «Hold veslejenta unna – Knut er jo full!». Men jeg ville være der Knut var...

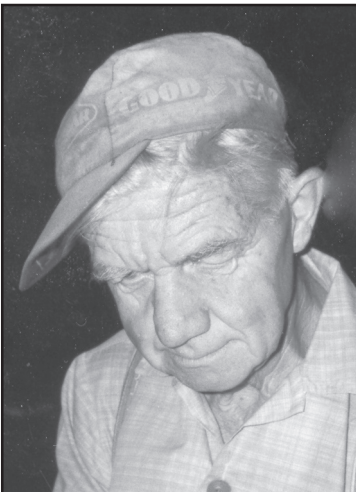
Knut brydde seg ikke om innlagt vann. Til alle årstider og i all slags vær, syntes han det daglige ritualet med å fire vannbøtta ned i brønnen var en fornøyelse. Han likte det slik.

Da jeg hadde blitt litt eldre, sa mormor at Knut hadde laget i stand ei bankbok til meg. Jeg visste knapt nok hva ei bank-

bok var, men mormor sa at Knut satte inn 50 kroner til meg hver gang han fikk trygd og 100 kroner til min bursdag eller andre spesielle dager eller høytider. Kontoen skulle være sperret til jeg ble 18 år. Da var Knut død, men jeg kjøpte min første bil for de pengene, og inni meg kalte <http://www.telemarksavisa.no/65/39/75/0.html> jeg bilen for Knut.

Han døde i 1989, da var jeg 15 år. En bekjent fant ham liggende død på kjøkkengolvet i barndomshjemmet. Siden da har jeg savnet ham så det gjør vondt. Det er så mye jeg skulle ha takket for, for jeg skulle så gjerne, som voksen, vært en støtte for ham i alderdommen...

På kirkegården i Mo er det ei lita gravstøtte lengst mot øst, like inntil grusvegen, det er Knuts. Den er det hans søster som steller med. Bare noen få meter unna er graven til Klaus. Med jevne mellomrom tenner jeg små lys for disse store menn som ikke hadde så store tanker om seg selv. Selv forsøker jeg, med lærdom fra disse to, å leve mitt liv en dag av gangen, ekte, som den jeg er, selv om det skulle være «mot strømmen»; virkelig lykkelig uten å eie all verden...

Knut Moen

ØYNENE OPP FOR "NETTET"?

Alle gamle og nye kunder ønskes en riktig god jul og et strålende nytt år

Vi benytter samtidig anledningen til å takke det lokale næringslivet for godt samarbeid i vårt første år i Nord-Odal

Telefon: 62 97 01 50
Telefaks: 62 97 01 51
E-post: post@falkweb.com
Web: <http://www.falkweb.com>

webdesign - fotografering - webhotell - domeneregistrering - retusjering

Alt av dataprodukter: PC(stasjonær, bærbar, lomme), tilbehør og periferiutstyr.

Mobiletelefoner og utstyr, PChjelp og konsulent tjenester.

KEVITECH

Kirkeveien 12
2120 Sagstua

Telefon 62 97 65 60
Telefaks 62 97 65 61

E-post post@kevitech.no
Web: www.kevitech.no

JULEGAVEPROBLEMER?

Vi har de enkle og gode løsningene!

Kjøp ikke hos de store kjedene før du har sjekket med oss
- det er stor mulighet for at vi fører den samme eller tilsvarende vare - til lik eller bedre pris!

Vi på **KEVITECH** ønsker alle våre kunder - nye som gamle - en riktig God Jul, samtidig som vi minner om at når hverdagen er tilbake, står våre konsulenter klare til å hjelpe deg med hva du måtte ha av små og store dataproblemer.

Mobiletelefoner og utstyr, PChjelp og konsulent tjenester.

HARDE PAKKER? DET ER KEVITECH DET...

Alt av dataprodukter: PC(stasjonær, bærbar, lomme), tilbehør og periferiutstyr.

Telefon: 62 97 14 28
Mobil Gjermund Fallet: 959 67910
Mobil Arvid Vik: 414 68841

GOD JUL!

Salong Erna

Tirs.-tors.-fre.: kl. 09.00 - 16.00
Tlf. 629 71271

**GOD JUL OG
GODT NYTT ÅR!**

ALT I SNEKKERARBEID

- Innvendige trapper
- Bord, stoler, benker, innredninger o.l.

Vestlis Snekkeri

v/Terje Vestli
2120 SAGSTUA
Tlf. 62 97 14 24 - Mobil 91 51 85 41

TANNLEGE ARNE SWEEN

2120 Sagstua
Tlf. 629 71196

*Alle mine pasienter ønskes en
GOD JUL!*

BJØRN'S SPORT

Tlf. 629 70098

Bygdas egen sportsforretning
ønsker alle

GOD JUL og GODT NYTT ÅR!

Drosjene i Nord-Odal

Telefon 916 71777

Forhåndsbestilling av drosje
bør gjøres mellom 08.00 og 16.00
på hverdager.

Vi ønsker alle våre kunder
og forbindelser

**GOD JUL
OG
GODT NYTT ÅR!**

Odal Entreprenørforretning

Aut. entreprenør
Nybygg og reparasjoner
2120 Sagstua - Tlf. 629 71025

— fagkunnskap gir trygghet

**LIFTING
RESTAURERING
NYBYGG**

Gunnar Vestli

2134 Austvatn
Tlf. 629 76249

**SKURLAST - HØVELLAST
BYGGEVARER
IMPREGNERT LAST
FINGERSKJØTT LAST**

Emil Fjeld AS

ALT TIL BYGGET

**ODAL
REGNSKAPSKONTOR AS**

Autorisert regnskapsførerselskap

Sentrumsvegen 25, 2120 Sagstua

Tlf. 62 97 01 14 – 62 97 01 15

Faks: 62 97 01 16

E-post: odregn@online.no

Vi kan bistå med
blant annet:

- Lønn/skatt/avgifter
- Fakturering
- Ordinær regnskapsføring
– Forretnings- og landbruksregnskap
- MVA-oppgjør
- Årsoppgjør/likningspapirer
- Registrering/Stiftelser

Medlem av
Norges Autoriserte Regnskapsføreres
Forening

NORD-ODAL RADIO & TV

Tlf. 629 71773
Sand, Nord-Odal

Ann Karins Salong

2133 Gardvik - Tlf. 629 74478
GOD JUL OG GODT NYTT ÅR!

**LINAS
HÅNDARBEIDSBU**

2120 Sagstua - Tlf. 629 71608

ALT I GARN OG
BRODERIER

GOD JUL OG GODT NYTT ÅR!

Autorisert elinstallatør

Oddbjørn Rudsjordet

AUTORISERT ELINSTALLATØR

2133 GARDVIK
Tlf. 62 97 41 49
Faks 62 97 45 63
Mobil 908 90 873

**KNAPPER
AUTO**

2130 Knapper
Tlf. 629 76613

OFFENTLIG
AUTORISERT
BILVERKSTED

Bjørn Hesbråten A/S

Granerud Industriområde

**ALT I SVEISING
OG SALG AV STÅL**

Tlf. 629 78990 – Telefax 629 78991

Vi ønsker alle en riktig
GOD JUL!

UKKESTAD

SKO - KLÆR

2120 Sagstua – Tlf. 62 97 10 16

Britt Aina's Salong og Sølstudio

2130 KNAPPER
Telefon 629 74 610

Vi ønsker alle våre
kunder en riktig
GOD JUL
og et
GODT NYTT ÅR!

Sorknes Tredekor

Heidi Andreassen
2134 Austvatn – Tlf. 629 76309
Dekorering av barnestoler m.m

**GOD JUL OG
GODT NYTT ÅR!**

Leif Haugsmoen

**Massetransport
Sprengring
Alt i graving**
2123 Bruvoll
Tlf. 629 73171 – mobil 907 72671
Telefaks 629 73171

**SANITETENS HUS
BYGDAS STORSTUE!**

SAGSTUA APOTEK

Åpningstider:
Mandag - fredag 09.00-16.00
Lørdag 09.00-13.00

Telefon 62 97 18 99 – Telefaks 62 97 12 38

ALT I TRANSPORT

***RUUD'S* TRANSPORT**
2120 SAGSTUA

Tlf. 62 97 13 73 – 62 97 14 33
Faks 62 97 19 01
Mobil 908 46 066 – 909 75 128

Ingen jobb for liten!
Huken Grustak – Lars Holth

ANLEGG - GRUS - TRANSPORT

Mobil 909 76633 – 625 78373

Gardvik Bilverksted

Tlf. 62 97 42 35 – Faks 62 97 46 66

**OFFENTLIG AUTORISERT
GODKJENT FOR EU-KONTROLL**

DISTRIKTETS SERVICE-SENTER!

NYTT GATEKJØKKEN: Pizza, hamburger etc.

DEKK: Kjente merker til «importpriser»

BATTERI: HANKOOK – høykvalitet til «grossistpriser»

OLJE: Fast lavpris på 20 liter – be om tilbud

ARBEIDSKLÆR: Spesialpriser på TERMODRESSER

FISKEUTSTYR: Proff utstyr hele året

FRITID: Spesialist på GPS og hundepøller

HUNDEMAT: Forhandler for «Hundköket»

SERVICEHALL: Oljeskift, dekkskift, enklere service

GJØR DET SELV VASKEHALL: Skum- og steamanlegg

ISKALOSJER: Den perfekte gave!

Vi har åpent til kl. 23.00 alle dager.

Bo best i Nord-Odal

Nord-Odal kommune:

2129 Sagstua – Tlf. 629 78100 – Faks 629 78101

E-post: postmottak@nord-odal.kommune.no

Kommunesenter: Sand

Folketall: ca. 5100 – Areal: 508 km²

Velkommen til Nord-Odal

Nord-Odal ligger på dørstokken til Oslo, Gardermoen, Hamar og Kongsvinger. Fordelen ved å være ved dørstokken, er at du kan lukke igjen døra. Stenge ute støy, stress, trafikk og forurensning og nyte den livskvaliteten som finnes her.

Trygg og utfordrende oppvekst

Nord-Odal kommune legger til rette for utfordrende oppvekst i trygge rammer sammen med foreldre og organisasjonsliv. 6 barnehager sørger for tilnærmet full barnehagedekning. Foreldrene skal vite at barna gis trygghet og utviklingsmuligheter. Nord-Odal har 2 barneskoler og 1 ungdomsskole.

Næringsliv

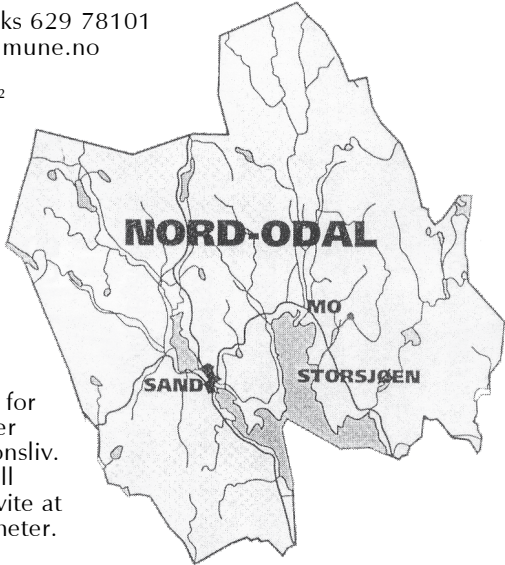
Nord-Odal har i dag mange bedrifter med 1-10 ansatte. Disse bedriftene opererer innenfor ulike områder som trebearbeiding, mekanisk-, næringsmiddel- og kjemisk produksjon. Rescon Mapei AS og Resconsult AS er ved siden av kommunen den største arbeidsplassen med over 100 ansatte.

Trygghet og omsorg

Tilbud innenfor omsorgsetaten har vært høyt prioritert i Nord-Odal kommune. Til tross for dette står vi nå foran store utbyggingsoppgaver for å dekke det økende behovet innenfor eldreomsorgen. Vår målsetting er at flest mulig skal få lov til å bo lengst mulig hjemme i egen bolig, men med økningen i antall eldre er det nå behov for nye sykehjemsplasser og godt tilrettelagte omsorgsboliger.

Aktiviteter for alle – natur og friluftsliv

Utmarksområdene i Nord-Odal kommune er et eldorado for den som er interessert i jakt, fiske og friluftsliv. Utmark utgjør 90% av kommunens areal. Landskapet domineres av slake, skogkledde åser, vann og myrområder. Orrkjølen (641 m.o.h.) er kommunens høyeste punkt og ligger helt nord på grensen til Stange. Storsjøen hører til blant Østlandets mest interessante innsjøer. Med sine 42 km² øyer og holmer, vegetasjon og dyreliv er en rik og verdifull naturressurs for kommunens innbyggere og tilreisende. Strandlinjen har for det meste blitt skånet for utbygging og inviterer til strandhogg. Andre vann og vassdrag i Nord-Odal har også fine badeplasser og gode muligheter for aktiviteter som kanopadling og fiske.

Sand-Tec as

Moveien 1 (Odalsruta) – 2120 SAGSTUA – Telefon 62 97 40 50

- Reparasjon og service på alle bilmerker
- Periodisk kjøretøykontroll
- Reparasjon og overhaling av dieselpumper og dyser
- Service og montering av Webasto, Eberspâcher og Defa motor- og kupévarmere
- Feilsøking, reparasjon og ettermontering av air-condition
- Dekk og rekvisita

Fram – Mobil – Sachs – Webasto – Bridgestone

40 år 1963-2003

Fridtjof Nordhagen & Sønner AS

2120 Sagstua
Tlf. 62 97 13 67 – 62 97 39 26
Mobil 951 83950 – 951 83850
Sentral godkjenning nr. 2000 007216

Vårt firma ble etablert på Trautskogen i 1963 og har i 40 år drevet med alt innen

**GRAVING – SPRENGING – PLANERING – TRANSPORT
RIVING – MASKINTRANSPORT**

Grus – Pukk – Subbus – Rør – Kummer – Fiberduk – Isolasjon

KONTAKT OSS FOR PRISTILBUD!

Vi ønsker alle våre kunder God Jul og Godt Nytt År!

ALT TIL TAKET

- ✓ Plannja Royal
- ✓ Plannja combipanne
- ✓ Plannja økonomi takplater
- ✓ Takrenner i stål og aluminium
- ✓ Skarpnes takstein

SALG OG MONTERING

Blikkenslagermester

TERJE PETERSEN AS

Fjellhaug, 2133 Gardvik – Tlf. 629 74 282

—fagkunnskap gir trygghet